

ИВАН КИРИЛОВ

ИСТИНАТА ЗА БОГОМИЛИТЕ

Документална хроника

*Българите направиха нещо за света
чрез богомилите. Това, което изнесоха
българите, е принципът на свободата.*

Учителя Беинса Дуно

Стремежът към просветление, където преходното се превръща във вечно, а всекидневното се озарява от копнеж по безсмъртното битие, е неизменен спътник на българския народ от незапомнени времена. Този стремеж намира израз в богомилството, което става основа за изграждането на нова, устремена към бъдещето култура. Това наистина може да бъде основание за високо национално самочувствие на българите.

Богомилството бележи един от най-високите върхове по дългия исторически път на България и има епохално значение за еволюцията на европейската цивилизация. То оказва решаващо и трайно влияние за духовното извисяване на хората, като разширява хоризонта на познанието. Всеобхватно по своето съдържание, богомилското учение обогатява и издига човешкото мислене до качествено нова, по-висша степен на развитие; то освобождава съзнанието от господството на авторитети, утвърдени религиозни предразсъдъци, овехтели църковни догми, заблуди и суеверия. Многостранното му въздействие предизвиква реформаторски движения в редица страни и допринася за възникването и изграждането на някои мистични и езотерични общества в Европа.

Уникално по своето значение, богомилството е ярък феномен на българския дух, възплъщение на неговия гений. То е до такава степен убедително и безспорно, че не е необходимо да бъдем великодушни, за да сме справедливи в оценката си за него. Фактът, че в продължение на векове богомилите формират светогледа на обществото, достатъчно красноречиво говори за голямата жизненост, възвишеност и плодородност на идеите им. Техните християнски идеали и високи нравствени изисквания изпреварват със столетия епохата на Средновековието, дори и днес не са осъществени.

Преди хиляда години богомилите внасят своя дял в световната съкровищница. Постиженията им в духовната и социалната сфера представляват най-величественият паметник на техния живот, венец на усилията им. Те са безценно наследство за нас, защото освен всичко друго ни завещават любов към мъдростта и истината.

На богомилството са посветени голям брой творби и специални проучвания от средните векове до наши дни. В много от тях авторите се спират предимно върху социалните аспекти на богомилското движение. За сметка на това пък, съвсем малко внимание се отделя на **езотеричната страна на учението**. В следващите страници ще насоча вниманието на читателя точно върху религиозно-мистичната същност на богомилството, като се позовавам на стари писмени извори и най-съществените оценки на видни историци и писатели. Надявам се, че това, което предлагам в настоящата книга, ще предизвика интерес предимно у онези, които имат известни представи по темата и са изпълнени с търсец дух.

Независимо от намерението да опиша дейността и ролята на богомилите толкова обективно, колкото ми е възможно, все пак субективните елементи не могат да бъдат напълно изключени.

Да разгледам богомилството през призмата на съвременността и да го преутвърдя преди всичко като опора на хуманизма и Реформацията - това е една от моите цели.

В историята на човечеството има епохи, в които настъпва възход на духовността. Такъв е периодът през X век, когато в тъмните средновековни дълбини по нашите земи заблестява светлината на богомилството - най-забележителното явление в българската история. Родено от необятната мъдрост и святост на Изтока, богомилското учение тласва развитието на европейските народи по нов път. Като мистично и същевременно социално движение, то оказва силно влияние върху развитието на европейската цивилизация повече от 400 години. Богомилството става причина за появата на редица *еретични движения*, които разтърсват устоите на държавите и премахват догматизма и схоластиката на средновековната православна и католическа църква. Отрекло ортодоксалността в нейните ритуални и организационни форми, това антицърковно учение е повече от реформаторско. Епохално е влиянието му върху духовния и социалния живот. Обикнато и възприето от различни съсловия на обществото, то поема своя страдалчески път през вековете. Хари Салман, философ от Холандия, каза в беседата си на 8 юли 1997 г. в София: *През X век България е духовният център на Европа, където се е родил Духът, за да се разпространи в другите страни - Босна, Италия, чак до Франция. Но кръстоносните походи на Инквизицията унищожили тези богомилски духовни средища. Каква ли е била причината за това отрицателно отношение? - Богомилските общини искали да реализират принципа на християнството - без богатство, без йерархични структури, в директна връзка с ранното християнство. И общини на братство се създавали навред, а те се оказвали опасни за официалната Църква.* [6]

Богомилството притежава освободителна и творческа сила. То е носител на свободолюбие и несломимия съзидателен порив на българите в историята на европейските народи. Богомилското учение дарява човечеството с най-прогресивните идеи и подтиква обществото към бърза еволюция. То съдържа цялото езотерично знание и древната мъдрост. Характеризира се с универсализъм и космополитност. Чрез самоотвержения си живот богомилите разпространяват трансцендентните си идеи в редица страни и запалват първите искри на Ренесанса в Западна Европа, като предизвикват Реформацията. Богомилството съдържа квинтесенцията на световната мисъл. България е първата европейска страна, в която богомилите изричат **новородената истина**. Следите, които те оставят в средновековната история, са незаличими. Безброй са верните последователи на *истинското християнство* от Мала Азия до Атлантическия океан. Хиляди преминават през *вериги и тъмници* и се изкачват на кладите с пълната увереност, че страдат и умират за една истина, която е божествена и вечна, която никоя сила не може да унищожи. Богомилите стават идейни подбудители на движения за социална справедливост и национална независимост, открито застават срещу византизма, който обхваща по това време българската държава. Навред богомилските проповедници разпространяват учението, според което нито Константинопол, нито Рим изразяват истинското Христово слово, а съзнателно го изопачават и приспособяват за своите користни интереси. Преследвани и унищожавани с жесток фанатизъм, последователите на *българската ерес* даряват човечеството с плодовете, израснали на коравия български чернозем, като променят светогледа на европейците за цели няколко столетия напред. Дори след падането на България под османска власт, пренесеното на Запад богомилство продължава да живее, импулсирайки народите към духовна и социална свобода.

Борислав Примов подчертава: *Могъщи и многобройни еретически движения заливат от X до XV век много страни в средновековна Европа. Те печелят широките народни маси, заплашват официалната църква, духовните и светските власти и подкопават устоите на средновековните държави... В борбата срещу еретиците се организират кръстоносни походи, извършват се чудовищни жестокости и се създава Инквизицията - най-могъщата институция през Средновековието за разследване, сковаване и потискане на човешката мисъл и дело, за унищожаване на "неправоверно" мислещия човек. В книгата си "Бугрите" той уточнява: Въпреки високо моралните си идеи, борчески качества и жертвоготовност, еретиците не могат да устоят. Към края на XIV и началото на XV век угасват един след друг пламъците на еретическата дейност. Изтощени са силите, които са я поддържали в продължение на векове... Но в Европа възникват нови идеи и пламват нови борби срещу църковния и феодалния гнет. Това са идеите и борбите на предреформационните и реформационните учения и движения.* [4]

За богомилството пишат много историци и изследователи, които дават различни оценки на този български феномен. Едни го отричат, други - възхваляват. Някои принизяват и омаловажават неговата роля и значение за духовното израстване на народите през Средновековието, но обективните и непредубедените учени подчертават реформаторския му дух. За повечето автори богомилството е национална гордост и е **най-светлата страница в българската история, българският принос в европейския духовен живот**, за други то става причина за гибелта на Първото българско царство и падането на народа под чужда власт. Според неговите противници, богомилите са *рушители на православието* и виновници за упадък на България.

В обширния си труд **Богомилството** Димитър Ангелов отбелязва: *И ако средновековната българска държава на два пъти е попадала под чуждо иго, отговорност за това не носят богомилите. Причините за злополучната участ на българския народ през тази далечна епоха трябва да се търсят другаде, и това знае всеки, който е изследвал историята на България.* [13]

Иван Клиничаров заявява ясно и убедително в книгата си **Поп Богомил и неговото време**: *В литературата са пуснали корен не едно и две заблуждения против богомилството като социално, религиозно и реформаторско движение. Първото от тези заблуждения е, че богомилството не е създало нищо трайно в литературата и не е направило нищо за прогреса на България в средните векове. Друго едно заблуждение се състои в това, че богомилското движение е станало причина за победата на османското оръжие над българското, или другояче казано - богомилите са причина за петвековното робство на българския народ... Богомилите бяха първи в България, които отклоняваха византийското влияние и, за да обезпечат независимото развитие на българския национален живот - културата и политическите учреждения в страната, противопоставяха се на силната Византия с оръжие в ръка...* [16]

Както поясняват някои автори, при поробването на България от турците *съвършените* богомили застават начело на българския народ и укрепват силата на неговия дух. Благодарение на тяхното въздействие българите се противопоставят на насилията и съхраняват езика и вярата си. Богомилското движение ни най-малко не става причина за гибелта на Второто българско царство. Напротив, то има за цел да спаси държавата от провала, към който я тласкат тогавашната държавна и църковна власт. Но тази спасителна мисия на богомилите не бива разбрана в онази далечна епоха и завладяването на България от турците става неизбежно.

Като историческо явление богомилството може да бъде разбрано и да получи достойна оценка само ако се разглежда върху фона на действителността, сред която се заражда и в която намира условия за разпространение. За да се схване неговата същност и да се представи тя добросъвестно, необходимо е добре да се познават ученията на религиозно-мистичните общества, както и окултизмът и на Изтока, и на Запада. Само тогава може да се добие изчерпателна историко-критична представа за богомилското учение. Изводите, до които стигат историците на това движение, често са противоречиви, а представите, които дават, са неточни и непълни. В някои случаи авторите пишат преднамерено и в желанието си да представят богомилското учение, го отразяват едностранчиво, застъпвайки определен светоглед или позиция. Да се черпят сведения от недостоверни и съмнителни източници означава да се фалшифицира и изопачава истината за богомилството като цяло. Писанията на византийските и българските хронисти, общо взето, са тенденциозни и повече заблуждават, отколкото да отговорят на възникващите въпроси. Естествено, при наличието на такива писмени паметници, които са изпълнени със злобни критики, написани от груби хулители, историята на духовния, социалния и политическия живот трудно може да бъде възстановена. *За да оправдае жестокия удар, който нанесе върху богомилското учение, българската реакция от средните векове трябваше да отрече всички политически качества на богомилството, да фалшифицира неговото учение и литературно дело, както и да отрупа последователите му с най-черни краски* - пояснява Иван Клиничаров. [16] Сред европейците едва ли има друг народ като българския, в чието минало да има толкова много неизяснени събития и личности. Мракът, който обхваща цели периоди от средновековната ни история, едва ли ще бъде разпръснат, тъй като липсват достатъчно достоверни документи, които да хвърлят светлина. Нашата историческа памет е съхранила твърде малко за миналите съдбини. Църковната и държавната власт *ревностно и грижливо* унищожават всяка следа, оставена от *богопротивните еретици*. Затова не са оцелели повечето писмени паметници, съдържащи данни за богомилството. Антиеретичните трактати и документи на Източната православна и на Западната католическа църква представляват особен интерес за съвременните изследователи на християнските ереси от X-XIV век. Църковните източници са непълни, тенденциозни, но общо взето дават определена представа за същността и значението на богомилството и на възникналите от него реформаторски движения в Централна и Западна Европа. В стремежа си за ефикасно противодействие на ересите църковните писатели се опитват да ги определят възможно най-изчерпателно, въпреки очевидната пристрастност. Сведенията им донякъде запълват празнините в информацията и дават някои подробности за учението на богомилите. Именно затова някои общи явления и факти могат да бъдат установени - и от запазените отломки да добием по-добра представа за цялото. Опит за анализ и синтез може да бъде направен въз основа на написаното от редица автори.

* * *

Учението на богомилите е предмет на много проучвания и установените факти и примери понякога водят до различни противоречиви изводи. В анализите си някои историци считат, че дуалистичните идеи на манихейството, павликянството, месалианството - както и някои от

гностичните принципи - силно са повлияли върху космогоничните и есхатологичните представи на богомилите. За разлика от тях, френският учен А. Ломбард дава убедителни доказателства, че богомилството е **самородно българско явление**, което не е във връзка с никое друго. Действително, богомилите са оригинални мислители, а не разпространители на чужди учения. Всъщност богомилството черпи сили от древните извори и става свързваща брънка между източните и западните мистични системи. Неговите последователи се вдъхновяват от идеите на религиозно-нравствения радикализъм, от стремежа да се създава по-съвършен и по-справедлив свят. Неоспоримо е тяхното желание за обществени преобразования. Те противостоят на насието с евангелското слово и неотклонно устояват на натиска на чуждите влияния. Като издигат духовното начало над материалното, богомилите понасят физическите страдания и посрещат стоически гоненията и мъченията. Вярата в правотата на Христовото учение и стремежът им към добродетелен живот и нравствено съвършенство са извор на утеха и християнско отношение към земните страдания. Непокколебима е вярата им в победата на Божественото начало. Според тяхното учение, единственото условие за истински щастлив и праведен живот е спазването на Христовите принципи. Поради това те пренебрегват обикновените светски радости и удоволствия и презират тленното си тяло, което наричат *тъмница за душата*. Както посочва Йордан Иванов в "Богомилски книги и легенди" още в началото на нашия век: *Учението на богомилите за вечно жизненото начало в човека - душата, е постройка ясна и рационална: душата, еманация от Бога, Божия искра, като се пречисти, се удостоява да се върне и приобщи със своя Първоизточник.* [19]

Видният писател и общественик Стилиян Чилингиров отправя справедлив упрек към историците, които не оценяват обективно богомилството. В своята книга **Какво е дал българинът на другите народи**, публикувана през 1937 година, той пише, убеден в правотата си: *С това учение България дава първия християнски реформатор в света, който много време преди Цвингли, Лутер и Калвин проповядва на християните да се освободят от Рим и Цариград и да търсят спасение само в евангелските истини, в духовното и нравственото съвършенство на човека. Но и на това учение ние приписахме чужд произход. Когато цял свят го смяташе за българско, единствено ние търсехме корените му в манихейството, месалианството и павликянството. Намерихме го дори сходно с иранското дуалистично учение за доброто и злото... Дори му приписахме пакостни влияния под внимание обстоятелството, че богомилството се роди... и се яви като протест срещу упадъка и в държавата ни, и в черковната ни организация, и че чрез съвършенството на отделната личност то търсеше съвършенството и на общността. А понеже упадъкът беше всеобщ, то и всеобщо беше разпространението на това учение, което по своята теогония и космогония, по своята догматика, етика и социално-държавни идеали се отличава коренно от тези на другите християнски учения...*

Но и в миналото, и сега, богомилското учение се е представяло най-различно. Едни са се спирали само на неговата космогония, теогония, догматика и етика, но не и на неговия дух, а други са вземали предвид само общественото му значение, без да поставят във връзка социално-политическото учение с религиозното. Всъщност то е синтез на две противоречиви наглед начала, както и на два привидно различни морала. **От една страна, богомилите се стремят към небесно съвършенство, а от друга, искат да преустроят по съвършен начин земния живот.** Остро се обявяват против унищожението на човека, а смятат тялото му за създаване на Сатаната; против войната са, а са най-добрите бранници, когато трябва да се защити независимостта на народа...

Богомилите знаят и фанатично да защитават учението си дори с цената на своя живот. Затова няма нищо чудно, че първата саможертва в Европа, направена в защита на своите идеи, е тая на българина Василий... Както Христос освети със смъртта си кръста, така нашият българин освети кладата и показа на света как се служи самоотвержено на една идея, на едно учение, на една религия 415 години преди чеха Ян Хус и цели 500 години преди италианеца Джордано Бруно. Примерът на Василий скоро бива последван и от други богомили...

Няма да бъде преувеличено, ако се каже, че девизът "Равенство, братство, свобода!", с който французите обявиха и водиха своята революция и чрез него се опитаха да преобразуват отношенията между личности, класи и народи, е наш девиз. Той ще си остане като вечен блян за човечеството, ще пребъде като указател на истинския Христов път на земята, благодарение на българския гений - нейния създател, разпространител и осветител. Осветил го с кръвта на хиляди и хиляди мъченици българи, тръгнаха по света да въдворят нов ред между людете и нова правда на земята. **На богомилите се дължат и други три идеи, които почват да намират своето осъществяване едва през последното столетие: равенство между мъжа и жената, всеобщото образование и вегетарианството.** [29]

Този откъс от книгата на Стилиян Чилингиров показва същността и значението на богомилството.

В историческия си очерк **Богомили** руският писател С. Венгеров стига до извода: *Богомилството е един от ония редки случаи, когато славянството е вървяло начело на човечеството, когато по-добрата част на силния със своята философия Запад на драго сърце е преклонил глава пред нравствената сила на славянските "еретици"... Богомилството е имало грамадно влияние върху хода на европейските идеи. Албигойците във Франция са приели цялото учение на богомилите. Ние се убеждаваме, че великото значение на славянската мисъл за по-нататъшната общоевропейска свобода се е изразило като религиозна свобода. Причината за това явление очевидно се е заключавала в дълбоките нравствени основи, които са се криели зад религиозните принципи на богомилството... То е център на оная верига, около която се е групирала цялата българска история, и това дава високоидеален характер на ролята на българите в историческия живот на народите...*

В своя труд Венгеров изтъква и следното: *Остава да се обърнем към вътрешната природа на славянството и в нея да търсим причините за възникването на богомилството. За нас ще станат ясни главните черти на богомилското учение само тогава, когато се запознаем с неговите дълбоки първопричини. Богомилството е плът от плътта и кост от костта на славянството. Извънредно голямата любов към независимост е свойствена на славяните; също така и изостреното чувство за нравственост. Богомилството се корени в основните черти на славянския характер.*

Още по-правдива е оценката на руския учен А. Н. Веселовски: *Славянските народи чрез богомилството за пръв път до появата на Хус внасят своя интелектуален дар, който оставя трайни следи върху целия развой на средновековната култура.*

Трябва да се подчертае и казаното от хърватския архиепископ Йосиф Щросмайер, който високо цени ролята на богомилството за духовното възраждане на европейците: *Българите, а заедно с тях и всички южни славяни, трябва да бъдат горди, че са дали на Европа едно духовно движение, което по-късно е съзряло чрез хусизма в протестантизъм, Ренесанс и Френска революция.*

Исторически е установено, че от богомилството водят началото си някои по-късни мистични общества в западноевропейските страни, като тези на розенкройцерите, адамитите или Братята на разкрепостения дух, анабаптистите и др. Това потвърждава и английският историк Гибон: *Албигойци, катарите, патарени, валденци, хусисти са клонове, израснали от дънера, който се нарича богомилство. А последният най-голям клон на този дънер е лутеранството или протестантството, което налага Реформацията.* Според Морис Магр, идеите на богомилите силно повлияват върху Ордена на розенкройцерите, а някои изследователи дори считат Християн Розенкройц за албигоец.

Немският учен Ханс Мюлщайн описва богомилството като *двигател на всички европейски движения, които разтърсват Европа през XIII век.* Ето как изтъква влиянието на богомилското учение и чешкият писател Владимир Сис: *Кои други народи от онова време могат да се похвалят на света със свободомислие и социална зрялост, които характеризират учението на богомилите? Всичко онова, към което се стреми Френската революция едва към края на XVIII век, което Толстой търси към края на XIX век, българските богомили проповядват още в X век...*

В книгата си **Завръщането на богомилите** Христо Маджаров подчертава въздействието на богомилското движение с думите: *Като социално-историческо явление богомилството очертава един период в европейската история, в който българският Дух напусна тясно националните рамки на своята малка страна и застана начело на общочовешкото развитие. В тази тъмна епоха преди хиляда години, когато цяла Европа се задушаваше от вкостеняващата църковна догма и примитивния средновековен феодализъм, когато Христовото учение на Любовта бе превърнато в мрачен фанатизъм, жестокост и духовен мрак, от малка България лумна ярка светлина, която събуди народите от робския им сън и запали факлите на безброй хуманистични движения, които освободиха човешката личност и доведоха до реално признаване на нейната духовност.[33]*

Интересно е да се отбележат някои от задълбочените изследвания на д-р Методи Константинов и Христо Маджаров, които правят сериозен анализ на богомилството във фундаменталното си съчинение **Новата култура през епохата на Водолея** (том III): *Като мистично и социално движение богомилството е един от най-важните фактори в историята на човечеството... То се явява и като важно идейно и духовно огнище, излъчило мощен импулс за създаване на Новата култура. Затова, по същина и значение, богомилството е предвестник на Учението на Учителя. То представлява корен на неговата Школа в България, която трябваше да се открие в последния век на второто хилядолетие от нашата ера. Богомилството извършва една подготовка както на българския, така и на други европейски народи за Школата на Учителя. То се явява един окултен център, съсредоточие на висши духовни знания, център, който разкрива един от най-важните закони на битието - Закона на прераждането.*

Всемирното Бяло Братство избра България като център, от който да се излъчи началният импулс на богомилското движение, чиято задача бе да реализира християнството и да подготви света за приемане и осъществяване на Новото Учение на Учителя...

Богомилското движение е истински велик предтеча на историческата мисия на българския народ и цялото славянство, което е предопределено да образува душата на шестата култура от Бялата раса, която култура от своя страна има мисия да положи основите на Новата Шеста раса...

Поставила си за задача да реализира Христовото Учение в социалния живот, преследвана от Църква и Трон, "българската ерес" заля Европа, създавайки много духовни движения, като Хусизма, Обществото на чешките братя, Розенкройцерите, Квакерите и др.

В продължение на няколко века катарите, албигойците, патарените, бугрите и много други производни на богомилството движения разпространяват из света български гносис, българска космогония и българска теургия. Тези движения разкрепостяват скования европейски дух, разчупват църковни канони и научни догми, пораждат Хусизма и подготвят Ренесанса... [21]

Божественото богомилско учение отново се възражда чрез Учителя Беинса Дуно. Създадената от него мистична Школа, която е изградена върху вечните принципи на Любовта, Мъдростта и Истината, разкрепостява и пречиства човешките умове и сърца. Чрез своето Слово той завършва започнатото от богомилите преди хилядолетие. Неговите беседи премахват препятствията по пътя към божествената реализация и дават методите за постигане на хармоничен живот в съгласие с Божествените Закони, за физическо и духовно усъвършенстване.

Френският историк Пиер Дюрбан твърди, че мистичното Бяло Братство на Учителя представлява продължение на богомилството. И други изследователи, като Морис Магр, Босюе и Ару, откриват в богомилското учение езотерични елементи и го свързват с концепциите на херметичните и розенкройцерски идеологии.

Според Христо Маджаров, богомилите са носители на древна езотерична традиция, която води началото си от Хермес Трисмегист в Древен Египет, и изграждат космогонията си върху седемте херметични принципа в синтез с християнските мистерии, които са общовалидни за целия Космос. Поради това богомилството има космичен, а не локално-земен произход.

В своята книга **Мисията на богомилството** Боян Боев пояснява, че богомилството има окултен произход, и го сравнява по значение с най-светлите епохи в човешката история. Той пише: *Богомилите са окултно братство, което притежава висшето знание на великата божествена наука и което е основано и ръководено от посветени в окултните истини.* Според него, тяхната мисия е да се свърже старата епоха с Новата култура на шестата раса и те да подготвят човешкото съзнание за Новата епоха, която ще реализира принципа на Любовта. Нека се спрем накратко на особено характерните акценти, включени в тази книга:

Светлината, която излиза от богомилството, все още блести през вековете и буди у нас възторг, благоговение и подтик за светъл подвиг...

Гонени, преследвани, очерняни, охулвани, измъчвани, богомилите възкръсват от историята пак тъй лъчезарни, с ореола на чистотата и идеализма, с авторитета на велики гении, чертаещи дълбоки следи в мировата история.

Напълно предани на един велик идеал от общочовешки характер, те не трепваха пред никаква опасност, пред никакви преследвания, винаги смели, решителни, безстрашни. Мъчнотиите не сломиха полета на тяхната мисъл, не строшиха крилата на тяхното вдъхновение...

Богомилството е едно от красивите цветя на българския, славянския и общочовешкия гений, защото то не е едно движение с чисто национален, затворен характер. Родено и откърмено в България, богомилството прекрачва границите ѝ и става общочовешко.

Този верен последовател на Учителя насочва вниманието ни върху факта, че богомилството е една от струите, пратени от Всемирното Братство. То не е случайно движение, но е във връзка с подготвянето на Новата култура... Като се сравни по значение с всички ония културни вълни в миналото, които са създавали цели епохи, то ще бъде преценено правилно и ще заеме подобаващо място в българската история и в общочовешката култура.

Боян Боев подчертава: *Величието на богомилството е, че то е изпреварило с векове нивото на своите съвременници. И то толкова ги е изпреварило, че даже и досега далеч не е приложено онова, което богомилите са възвестили в най-тъмната епоха на европейската история... Може да се каже, че всички плодотворни идеи в историята на Европа от десети век насам се дължат на оня живот, който идва пряко или косвено от богомилството. [5]*

Йордан Иванов заявява: *В богомилството отбелязваме прояви от човешко братство, прояви, които може би са били подранили, но които правят чест на реформатора Богомил и на неговите близки съратници в българската земя и в Западна Европа. [19]*

Народният лечител Петър Димков също стига до извода, че богомилите са гордостта на българския народ, защото са тласнали народа ни с десет века преди другите народи, величие, което все още някои не желаят да разберат. [24]

За писателя Георги Томалевски богомилското учение е светлина, която прониква в Европа, за да повдигне отпадналата духовност на народите. То става родоначалник на много други духовни движения до Реформацията, като например албигойството, катаризма, патаренството. В това отношение считам България за месианска страна. В книгата си **Човек, природа и Бог** той с огорчение констатира: *За жалост, и днес има българи, които смеят да хвърлят укор и шепа кал върху това велико и свято дело. Но каквото и да стане, из тъмните недра на историята ще възстане чистият образ на богомилството, ще победи то низката клевета на невежеството и ще бъде истинска народна гордост.* [12]

В есето си за богомилите **Някога и сега** Сава Калименов отбелязва: *Ако има нещо в българската история, което заслужава преклонението и възхищението на всеки разумен човек, безразлично от каква народност е той, това е богомилството.*

Ако има период, в който духът на българския народ се е издигал до най-високата точка на постижения и творчество, това е периодът на богомилството.

Ако има случай, при който България да е застанала начело на общочовешкото развитие, начело на цялото човечество, то това е случаят с богомилите.

Някога, преди хиляда години, когато средновековният мрак потискаше и задушаваше цяла Европа, когато вкостенялата църковна догма беше превърнала великото учение на Христа от учение на любов и светлина в такова на фанатизъм, жестокост, ограничение и тъмнина; когато всяка проява на свободна мисъл беше унищожавана от представителите на религията с помощта на кладата и инквизицията и когато народните маси бяха безправни роби, длъжни цял живот да работят за боляри, царе и духовници, тъкмо в тая тъмна епоха от България лумна ослепителната светлина, която озари целия тогавашен свят, раздвижи умовете, сърцата и волите, сепна заспалият народ от робския им сън и даде началото на всички ония по-сетнешни освободителни движения, които доведоха до признаване свободата на човешката личност.

Някога, не много отдавна, само преди хиляда години, от България излезе пламъкът, който, макар и най-жестоко потъпкан и загасен с насилия и кърви, се прояви по-сетне във Възраждането, Реформацията, хуманизма и Великата френска революция, които направиха от човечеството това, което е днес.

Някога духът на българския народ се издигна до всечовечност и направи щото погледите на цяла Европа да се обърнат към България. За нещастие българите не оцениха както трябва мисията, която им бе дадена. Те отхвърлиха благодатта, която Небето им даде, и оттогава се заредиха техните нещастия. С петстотингодишно робство ние трябваше да изкупим нашето богопротивничество - преследването и изгонването на богомилите...

Някога - преди хиляда години, ние отхвърлихме Божията благодат, ние изгонихме богомилите, които отидоха на Запад и занесоха светлината на Божието Учение там, за да издигне народите, които станаха нейни проводници, на стъпалото, на което днес се намират, а ние останахме в сянка - в робство, на опашката на прогреса...

С възмущение Хр. Маджаров заявява: *Българите са забравили своето славно минало и са в пълна амнезия относно повтарящия се факт, че са "избран народ" с историческа мисия да излъчва небесни Пратеници и да разрешава световни проблеми. Не само паметта им е къса, но нямат и необходимата езотерична култура, за да схванат причинно-следствените духовни връзки, развиващи се по един предварителен Божествен сценарий. Много пъти през вековете им е говорено за този Божествен План, но човешкият съзнателен живот е толкова краткотраен, че без помощта на сериозна езотерична Школа (като богомилската) хората не могат да го обхванат и да се ориентират по време и място.* [33]

Според Христо Въргов, богомилите са проявявали най-светлото, най-идейното, което е могъл да създаде някога българският гений, и то не само в теоретични умувания, а приложено на дело. Чрез богомилството ние се приобщаваме към общеевропейската култура, затова не укор заслужава то, а почитта на всеки разумен и морален българин.

Ролята на богомилите изтъква и Иван Клинчаров в своята книга **Поп Богомил и неговото време**: *В съгласие с малкото, но съдържателни факти, с които разполагаме, ние можем да кажем, че златният век на българската култура съвпада с политическата и религиозната дейност на богомилите: без нея тази единствено съдържателна епоха на българската цивилизация не би съществувала.* [16] А поетът Теодор Траянов счита, че богомилите са ни издигнали в богоизбран и звездочел народ, който никога няма да загине.

Забележителни са твърденията на Христо Маджаров в **Български мистерии** (III част): *Българската Църква и Власт и до днес са в кармичен дълг към народа за унищожаването,*

преследването и прокуждането на общонародното християнство - богомилството. И до днес те повтарят лукавата мисъл на църковните апологети, че България отслабнала и паднала под робство, защото Богомил, "отделилите" се от православната вяра богомили развалили българския народ, като го отучили да воюва... И по-нататък: Изгонването от страната на Христовата Мъдрост България заплати с петвековно робство под ятагана на друга вяра. [32]

В Заверъщането на богомилите Христо Маджаров стига до заключението: С прокуждането от България на този идеен, мощен и високонравствен Дух, нашата страна се е лишила от тази жизненост и мъдрост, поради което именно е станала лесна плячка за чужди нашественици. В същото време този емигрирал Дух е издигнал страните, които са го приели, като е внасял хуманизъм и свободолюбие, послужили за основа на Реформацията и Възраждането и довели до създаване на Новия свят на освободената човешка мисъл. [33]

В една своя беседа Учителя Беинса Дуно казва: *Българският народ беше 500 години под турско робство за наказание, поради гонението на богомилите.* На въпроса, защо нашата страна е избрана за център на богомилството, той отговаря: *Защото България има много планини. От Рилския масив слиза една мощна, възвишена Божествена струя.* През 1937 г. Учителят определя богомилството като учение за Божествената Мъдрост и заявява: *Време е да заговорим по-открито за богомилите.*

Богомилството се разпространява в продължение на близо пет века - от времето на цар Петър (927-969) до края на Второто българско царство, след падането на България под османска власт (1396 г.). Ето какво пише Презвитер Козма в своята **Беседа против богомилите**, останала векове почти единствен източник на данни за тях : *Случи се, че в годините на правоверния цар Петър в българската земя се появи поп по име Богомил - по-вярно е да се нарече Богунемил. Той пръв почна да проповядва ерес по българската земя...* [26]

Цариградският патриарх Козма Ерусалимски (1075-1081) в посланието си до митрополита на Лариса отправя анатема срещу Поп Богомил, който възприе по времето на царя на българите Петър манихейската ерес и я разся по цяла България.

Ето какво пише Евтимий Загавин: *Ереста на богомилите съществува неотдавна, от наше време, и е част от ереста на месалианите, и в много неща е сходна с техните наредби, но някои неща тя измисли сама и увеличи заразата.*

В житието на Теодосий Търновски, патриарх Евтимий изобщо не прави разлика между ереси манихейски и богомили. В него се казва, че на събора, свикан в Търново от Иван Александър, е осъдена скверната и богоненавистна богомилска, т.е. месалианска ерес.

За Поп Богомил и неговата дейност се споменава и в руски списъци на забранени книги през XV-XVI век. В един *Индекс на забранените книги*, запазен в руски сборник от XVI век, той е посочен като автор на съчинения, а до неговото име стоят имената на редица писатели от епохата. През XV век руският митрополит Зосим (1490-1494) определя Поп Богомил като *баща и учител* на известния съставител на апокрифи Поп Йеремяя.

Според някои изследователи, богомилството възниква между 927 и 940 година. Известният писател, теософ и окултист Николай Райнов определя точно времето на неговата поява: *Истинската дата на основаване на богомилското общество трябва да се търси през 928 година.* С нарастването броя на привържениците на богомилското учение името *богомил* започва да се утвърждава все повече. Това име се налага главно поради обстоятелството, че Поп Богомил е първият проповедник на новото учение, а същевременно и поради убеждението на неговите последователи, че те са най-близки и *мили на Бога*. Така названието *богомил* се затвърждава трайно и се запазва през вековете - като име на еретиците не само в България, но и в съседните ѝ страни. За пръв път името се споменава на гръцки в съчинението на Евтимий от Акмония. Евтимий Загавин също го посочва през XII век в *Паноплия догматика* и отбелязва, че е от славянски произход. Според него, то идва от думите *Бог* и *милост*, затова го превежда на гръцки - *теофилос*, което означава човек, който придобива милостта на Бога. Обяснение за значението на *богомил* дава М. Милетич. Според него, името *богомил* е във връзка с техния пръв проповедник Поп Богомил. Това се приема от повечето изследователи, но същевременно то е във връзка с вярата на еретиците, че са любими и скъпи на Бога. Николай Филипов пояснява: *Думите "богомил" и "богомил" са само общо име, с което наричали цялата секта, която получила името си не от името на своя покровител, а по начина на своя живот.* [22] Името "богомил" се среща за пръв път в документи от X век, а през XI-XIV век последователите на богомилите се наричат в страните на Европа и Мала Азия с различни имена: албигойци, катарии, валденци, месалиани, патарени, бугри, кудугери, торбеши или фундаити.

В *Бориловия синодик* от 1211 г. се казва: *Проклятие против поп Богомил, който подбуди и разпръсна по време на царуването на Петър, българския цар, тази манихейска ерес във всеки град и област.* А в *Сръбския синодик*, съставен през 1221 г., се отправя анатема против ереста на

богомилите и се посочва главният център на богомилството - град Филипопол (Пловдив) и околността му, където възникват първите богомилски общини.

Презвитер Козма посочва в своята книга за основател на богомилството Поп Богомил, който започва разпространението на учението през 20-30-те години на X век, т.е. между 927 и 950 г. в Тракия и Македония, които стават център на неговата проповедническа дейност, според редица исторически изследвания.

Една легенда, запазена сред населението на Бабуна планина, гласи, че родното място на Поп Богомил е село Богомила, където се намира и неговият гроб. Според преданието, там бил изграден параклис, който служел за молитвен дом на богомилите. Но по-достоверно изглежда твърдението на Николай Райнов, който уточнява следното за неговата смърт: *На 25 януари 971 година биде изгорен на големия Преславски площад пред целия народ Богомил, а пред него посечени затворените богомили.*

Според Йордан Иванов, *името на Богомил трябва да се впише в анализите на историята на лично място между другите благодетели на човечеството. [19]* Ето и мнението на известния теософ Стоян Ватралски, който изразява своите възгледи за богомилите в брошурата си ***Кои и какви са белите братя?***, издадена през 1926 година. Той заявява категорично: *Най-великият българин е бил, и е, Поп Богомил. Той единствен, между нашето племе, с кваса на своето жизнедавно учение, е внесъл ценен принос в съкровищницата на световната култура. Като реформатор, Поп Богомил беше предтеча, беше Йоан Кръстител, на всички велики реформатори, с които цивилизацията днес се гордее.*

От своя народ, благодарение на злочестото византийско влияние, тоя великан е нещо по-зле от отречен, нещо по-срамно от забравен...

България, както еврейството по отношение на Исуса, продължава да клейми и да се срамува от великия си роден реформатор Поп Богомил...

Поп Богомил трябва да се възкреси от гроба на забвението... Защото тоя наш Ян Хус, изгорен върху кладата на византийските клевети, е чест и слава на българското име... Той е оня религиозен гений от преди хиляда години, чийто живот чрез учението му пробуди и прероди, въпреки кървави гонения, Западния свят. По-нататък Стоян Ватралски подчертава: Древните богомили - наричани в Германия катарии, в Италия патарени, в Англия лоларди, във Франция албигойци, - бидейки будители преди Ренесанса и реформатори преди Реформацията, дадоха най-големия тласък в историята на света към култура и възход... [30]

Мнозина изследователи считат, че действителен създател на богомилството е не Поп Богомил, а най-малкият син на цар Симеон - Боян Магът, който е една от най-тайнствените личности в тази епоха. *Поп Богомил е легендарна личност, а Боян Магът е идеологът и основателят на учението. Поп Богомил е разпространител на учението - казва Учителя Беинса Дуно.*

Проф. Васил Златарски в ***История на българската държава през средните векове*** (том I, част II) пише: *След смъртта си цар Симеон оставил четирима синове, от които Михаил бил от първия му брак, а другите трима: Петър, Иван и Вениамин, който носел народното име Боян, били от втория му брак със сестрата на болярина Сурсувул... [8]*

Известният в средата на X век във Византия епископ Лиудпранд, който по това време е посланик и хронист на германския император, в съчинението си ***Възмездие*** споменава за Боян: *Симеон имал двама сина, единият на име Боян, а другият на име Петър, който и сега е жив и властно царува над българите. Боян, разказват, дотолкова бил изучил магията, че внезапно можел да се превръща от човек на вълк и на всякакъв друг звер. Известно е, че епископът посещава няколко пъти Византия и Преслав и е силно заинтересуван от личността и делата на Боян. Единствено той оставя краткото описание за него: Вениамин-Боян бе силен в магия, вълшебство и тайно очарование. Цитираните редове на Лиудпранд изразяват голямото му възхищение пред магическите способности на Боян Мага, но не дават подробни сведения за неговата дейност и живот. Славата му на маг нараства толкова, че той става известен и на чуждите дипломатически среди във Византия. Трябва да се знае, че на санскритски, гръцки и латински език думата "маг" означава мъдрост, вътрешно величие. К. Кудрявцев дава следното определение: Магът е мъдрец, чиито сили се основават на тайни науки, недостъпни за другите, а магията е наука за пътя, водещ към вътрешното, духовното усъвършенстване.*

Николай Райнов достига през многогодишните си проучвания до интересни подробности: *Симеон бе умрял на 27 май 927 г. От първия си брак той остави един син, Михаил, когото покалугери. А от сестрата на Георги Сурсувул остави Петър, Иван, Вениамин-Боян, и една дъщеря, на която неизвестното за историците име е Зоя. В **Богомилски легенди** той уточнява: Този монах, Боян Магесникът, единственият по сила мистичен образ в нашето минало - човекът, за когото не може сигурно да се каже кога и къде е загинал... - е написал, казват, най-хубавите и*

силни богомилски сказания. [23] А в книгата **Отдавна, много отдавна** пише следното за него: *Страшни тайни знаел, нямала граници възлешбната му сила.*

Интересни сведения за основоположника на богомилството дава Петър Димков: *Боян е третият син на нашия велик цар Симеон, известен в историята ни с името Баян и с християнското си име Вениамин. Като своя баща той е учил в най-великия тогавашен университет "Магнаурската школа".*

Бидейки гений по природа, Боян завършил бързо и с пълно отличие школата и имал щастието да бъде приет в тайния университет - клон на египетските мистерии...

Там се изучавало изкуството да се лекуват болните от разстояние и без всякакви лекарства... Баян, освен тези знания, притежавал и учението на йогите за силата на мисълта чрез внушението, самовнушението и хипнозата...

Баян Магът е основоположник не само на богомилството (като антифеодално учение, насочено против болярите и византийското духовенство), но и на народната медицина.

В книгата си **Новият човек - творец на съдбата си** Петър Димков пише: *...Това религиозно учение, което се е появило в България в X век срещу гръкофилството и крепостничеството, е било основано от Боян Мага - втори син на цар Симеон, и разпространено от неговия пръв помощник Поп Богомил - първи съветник на дядо му цар Борис I, баща на цар Симеон...*

...Това духовно движение, възглавявано от великия български Маг (от ранга на апостол Йоан), е най-голямата гордост и заслуга на българския народ, защото с него той даде Реформацията на света. [24]

Петър Димков изтъква, че като ясновидец и велик мъдрец той се ползва с голяма любов сред народа. Овладейл до съвършенство бялата магия, Боян можел да се дематериализира и материализира и да приема чрез преобразяване различни тела.

Редица автори представят Боян Мага като окултист и *съвършен богомил*, който владее тайните на природата и притежава свръхчовешки качества. Съвременни изследвания стигат до идеята за дълбочинна езотерична връзка между бог Тангра, Орфей, Иисус Христос и Боян Мага, за да се подтикне в X век с мощен импулс развитието на славянските народи и на Европа за цели столетия напред. Сандоке-Елена-Олга, дъщеря на цар Ръсате-Владимир и по-късно покръстителка на Русия (канонизирана за светица), и княз Боян, син на цар Симеон, чрез молитвите си към бог Тангра и към Иисус Христос "за спасение", са получили основата на новите богомилски идеи... - се обяснява в статията **Княгиня Ольга и Реймският псалтир**. [6]

Княз Вениамин, обезсмъртен в народната памет под името Боян Мага, е личност, владееща свръхсетивни сили. В произведението на староруския епос *Слово о полку Игореве*, от XII век, той е наречен *славей на старото време и внук на бог Велес*, който е славянският бог на плодородието и магията. Като нарича Боян Мага *Велесов внук*, авторът на песента посочва изключителните му качества на чудотворец, способен да се превъплъщава от човек във вълк и орел. В "Задонщина", от XIV век, се казва: *Да си спомним за старите времена, да отдадем прослава на мъдрия Боян, на прославения киевски гуслар. Защото мъдрия Боян, като докоснеше с бързите си пръсти живите струни, възпяваше подвизите на руските князе.*

Името на *мъдрия Боян* е популярно не само сред българския, но и сред съседните народи като цар Симеонов син Вениамин, наречен Боян, в памет на най-стария Кубратов син Баян, или Батбаян. Името му означава *който бае, който гадае*, а по-късно се променя в *Боян - който не се бои и който обича да се бие*.

Според една легенда, царският син Боян умеел омайно да пее и свири, а освен това разбирал езиците на всички животни и птици. За Боян Мага пише Юрий Венелин в **Критични изследвания за историята на българите**, издадени в Москва през 1849 година: *А Боян, по-малкият от тях (от другите синове на цар Симеон - Михаил, Петър и Йоан - бел. авт.), предпочете да живее като честен човек. Като приемаше колкото доходи му се падаха, той се предаде на своята склонност (в която подражаваше на покойния си баща) към науката и словесността, а най-много на поезията и на музиката.*

Към образа на Боян Мага проявяват интерес мнозина писатели, историци и поети, които го възхваляват в своите творби. Той остава в народната памет като събрат на Орфей, като чародей и ясновидец, разбулващ природните тайни.

В **Български мистерии** (III част) Христо Маджаров отбелязва: *Преди едно хилядолетие Белият Брат - Боян Магът, поведе борба срещу тъмните сили за възстановяване на чистото Христово учение, като запали богомилски огън, довел Европа до Реформацията и Ренесанса. [32]*

Николай Дойнов твърди в книгата си **Четиримата братя**, че след като подготвя и посвещава много ученици в нашите области, Боян Магът продължавна своето апостолско дело в необятните руски земи, кръщавайки в Христовата вяра. А Боян Боев пояснява: *Според някои изследвания, главният основател и ръководител на богомилското движение бил Боян Магът, а Поп Богомил и*

другите са били разпространители и проповедници на богомилството. [5] Същото потвърждава и Христо Маджаров: Лично Боян Магът - Посветен от най-висок ранг, заедно с няколко други основоположници на движението, подготвя и изпраща в света 4200 съвършени, разнасящи българската мъдрост. В книгата си **Завръщането на богомилите** той пише следното за Боян Мага: Той е брат на мекушавия български цар Петър, който е омотан във византийските интриги и суети на своята развратна съпруга - византийката Ирена. Завършил Магнаурската школа в Цариград, получил Посвещение за световните Мистерии и владеец могъщи окултни сили, заради което е наричан Боян Магът, той отказва предложения от брат му трон, защото е осъзнал своята по-отговорна мисия. Изградил образцова езотерична Школа, включваща няколко видими и невидими сфери, той повежда борба срещу Княза на тъмните сили за възстановяване на първичното християнство. Учението му е универсално, за цялото човечество, защото е синтез на всички езотерични пътища, водещи към Този, Който заяви: "Аз съм Пътят..." (Иоан 14:5). То носи светла житейска мъдрост от миналите епохи ...и разкрива скритата простота на Христовото Слово чрез един съвършено нов български богомилски синтез... Голям Учител на Бялото Братство и могъщ ясновидец, Боян Магът знае добре какво очаква него и братята богомили. Но знае също и своята мисия и как да я изпълни... Жертвайки личния и физическия си живот, (той) блестящо изпълни своята мисия, освобождавайки християнството от тъмния гнет и подготвяйки интелектуалното развитие на новата цивилизация... Освободено от схоластичния мрак, от властта на Догмата и Йерархията, човечеството през Ренесанса преминава в нов етап на свобода и еволюция... [33]

Интерес представлява историко-литературната студия **Боян Магьосникът** от Васил Пундев, написана през 1923 г., където четем: В нашето минало няма по-загадъчна личност от тази на Боян Магесника. Споменът за него е някаква скъпа национална тайна и гордост; образът му през далечините на десет века излъчва обилни внушения, в неопределеността на които е непоколебим у нас един почти мистичен респект. В тях трепти смътно досещане за непостижима в своята забуленост загадка. Тя ни тревожи, за да тревожим ние духа на Симеоновия син, търсейки сигурни исторически свидетелства за него. Легендата, поетичната и научна мисъл се спират пред неговия образ, отгатвайки възможните му черти с предчувствието, че те ще се обединят някога в истински портрет на един изключителен българин, който е имал голямо значение за нашия духовен живот. Ние сякаш бихме искали да повярваме в една историческа илюзия, която би ни издигнала в собствените очи. А това увличане е лесно обяснимо.

Неканени гости, непочитани съседи, безмълвни сътрапезници, ние се чувстваме неловко сред голямото общество на европейските народи. И затова се стремим да открием още непознати, значителни съдържания в политическите рамки на глухата ни история. Защото нашият живот без такива съдържания е някак откъснат, случаен. За духовната култура, към която се стремим, това е празнота и несигурност, чувствана още от дейците на Възраждането.

Без минало, без памет, ние сме участник върху сцената на Европа, без който може, защото той няма нищо свое. В нашето културно развитие стои преди всичко задачата да създадем своята история, за да се почувстваме не случаен сбор от хора, а народ с минало и път. Стремеж към оправдание, към значение - такъв е нашият поглед към миналото. И пълен с надежди, в него той съзира, наред с доста други измами, тайнствената сянка на княз Вениамин. Може би в него ще намерим забравени богатства. Може би неговата тайна е съкровище, което бихме изнесли с достойнство пред света... Доколко е трепетна тоя път надеждата, личи от факта, че образът на княза е най-вече разработен в нашата литература от всеки друг образ. Какво е това съкровище? Кой е Боян Магьосникът?

Само политическата история оставя на мира духа на този Симеонов син, когато тя отбелязва в цитуваното, почти едничко и несигурно, свидетелство на Лиудпранд, италиански пратеник през десети век във Византия. Историята е записала името на княза като син на Симеон (у византийските летописци срещаме името не Боян, а Вениамин) с имената на други синове на великия цар, оставили в потомството спомен на съжаление и мъка заради отпадането на силната българска държава на баща им. За другите му синове, особено за малодушния Петър, имаме повече вести в чужди и наши исторически извори. Но за княз Вениамин политическото минало мълчи, навярно за това, че в него той не е взимал активно участие, че не е имал връзки с държава, войни и погроми. А почти само в тях е записана нашата история; тя е забравила духовните движения, забравила е дори богомилството... Добре, че е запазила хубавото двойно име на княза, чиято слава на магьосник е минала пределите на родината и е записана по един слух във Византия от споменатия кременски епископ...

Но кой е бил всъщност Боян, чието име византийските летописци не споменават? Лиудпранд говори само за двама Симеонови синове - Петър и Боян... А византийските летописци

говорят за четирима: Михаил от първата жена на Симеон, и Петър, Йоан и Вениамин - от втората... Неучастващ в държавните грижи, той навярно е живял само с наука и съзерцание, бил е истински син на ученолюбивия баща. Пред княз Боян са израствали в светлината на извънвременното върховните проблеми на човешката мисъл. Неговият дух е стигнал до разрешения, които са останали незаписани и забравени. Но не завинаги.

...Ако историята мълчи, имаме поне легендата за Боян, така известна във Византия, сигурно минала и в Русия (може би чрез Светославовите походи), където виждаме нейните ясни отражения в "Слово о полку Игореве" (оттам и в повестта за Куликовската битка - "Задонщина"). И щом легендата за нашия Боян е минала в Русия, така навярно ще трябва да си обясним и факта, че в "Словото" руският Боян е наречен "Велесов внук"... Певецът Боян е наречен "Славеи на старото време", внук на бога Велес и се почита като поет с извънредна, почти свръхестествена дарба; тук във връзка с певица се споменава и някакъв Троянов път. Дали този поет Боян, който се "носил мислено по дърветата и като сив вълк по земята, като тъмен орел под облаците", няма нещо общо с нашия княз Боян, за когото кременският епископ чувал, че се "превръщал внезапно от човек на вълк и на всякакъв друг звер"? Лесно е да се допусне връзка между тези две обявени от легендата имена, дори да се приеме, че те са имена на една и съща историческа личност.

Това прави Венелин, който намираше в българското минало много повече от непосредствените данни на историческите извори и тяхната строга критика. Будната му фантазия се справи и със загадъчния образ на Боян Магьосника. Според Венелин, в "Словото" се говори за нашия Боян, понеже "Трояновият път" се намира в България и понеже русите не са могли да имат такъв певец за времето, в което той е живял по свидетелството на самото "Слово; при това и "Словото" нарича певица "вещ", сиреч предсказател и вълшебник... Преобладаващото мнение днес за Боян от "Словото" е, че бил руски дружинен поет през втората половина на XI век и значи няма нищо общо с нашия Боян. Навярно само легендата за нашия магьосник е минала в Русия и там се е смесила със спомена за казания дружинен поет.

...Повечето изследователи на "Словото" се натъкват на близостта между двете легендарни имена и решават въпроса за техните отношения твърде различно. Няма напълно установено мнение в тази посока и даваните решения остават само хипотези, които не са в състояние да осветлят българския Боян. Но щом хипотезата не може да се замени с факти, струва ми се, нейната постройка трябва да бъде по възможност най-проста и приемлива. И така, думите на "Словото" за "вещия Боян" биха могли да се тълкуват като отнасящи се до историческа руска личност, смесена в народната легенда с мигриралото в Русия предание за нашия магьосник.

Легендата за българския Боян - чува и записана от Лиудпранд в Цариград по това време, когато руски войски са нахълтвали в България - е минала у русите, където вече е свързана с руския певец Боян, живял през втората половина на XI век... С други думи, руският княжески дружинен поет добива образа и на вълшебник. В полза на това смесване на двамата Бояновци чрез легендата за българския княз Боян говорят сходствата в характеристиките на стария певец в руски епос и думите на Лиудпранд. Велесовият внук сякаш сам, като нашия Боян, можел да лети под небето, да се превръща във вълк и орел... Тоя именно легендарен образ на руския певец от XI век може да се постави в зависимост от легендата за живелия един век преди него у нас княз Боян, прочут магьосник, чиято слава е могла лесно да мине границите на България. За това е имало достатъчно време и благоприятни исторически условия (търговски отношения, военни походи и др.)... Да не се забравя, че "Словото" се отнася към края на XII век, значи имало е време да се свърже българската легенда с историческия руски певец.

Венелин даде началото на новата легенда за Боян Магьосника. Според Венелин, тя минава и у нас, и княз Вениамин заживява своите нови преображения в съзнанието на българските писатели, особено след като беше създадено и първото поетическо преображение на княза на Велтман. Занесена някога в Русия, легендата за Симеоновия син наново се връща у нас към средата на миналия век. И сега вече нашите писатели подеват и творят новата легенда, която, както винаги, има двояк смисъл: говори за онова, което липсва в миналото и което днес бихме желали да е според днешните ни схващания и идеали.

... Един общ поглед върху всички предположения за Боян Магьосника, които предварително нарекохме незадължителни, открива доста любопитно зрелище. Сигурни данни няма, затова хипотезите са възможни във всякакви посоки и от всекиго. Боян претърпява преображения, понякога близки до Лиудпрандовата вест, понякога съвсем фантастични, в зависимост от подготовката на тия, които го принуждават на преображението. Те пристъпват към своята работа и с различно разбиране както за историческите методи, така и за научната добросъвестност при възстановяването на историческата действителност...

Около загадката, която ни е завещана със спомена за княз Вениамин, приведените тълкувания приличат на несигурни доближавания към нещо завинаги прикрито... Магьосничеството на Боян, обяснявано като метафора, поетическо творчество, занятие с химия и астрономия или като клевета към еретик, остава неразгадано. Но колкото и различни да са схващанията за Боян, те се движат от едно и също, съзнавано или не, намерение, от един и същ стремеж: да се открият забравени богатства в нашето минало. И по пътя на този стремеж истината за княз Вениамин незабелязано у всички тълкувачи се превръща в легенда...[9]

В есето си, посветено на Хилядагодишнината на Боян Магесника, д-р Найден Шейтанов пише: *Десети век е за нашата родина "златен век" на държавната мощ и култура. Тогава владееше "книголюбец" цар Симеон и свещенодействаше син му Боян Магесника... Ако обаче държавното дело на царя полуелин пропадна наскоро и черковната му литература мина към владетелска чужбина, без плодородна следа в народа ни, духовният подвиг на Боян Магесника - систематизатора на Богомилството като вяра и светоглед - направи от България нов Йерусалим за Европа... Мистичната влага на Бояновото учение покри и родната земя с буйна растителност. Би могло да се каже, че цялото наше "просто"-народно, сетне и личното творчество е пропито с неговия магнетичен сок... Преди хиляда години Боян Магесника донесе от Сион скрижалите на българската веда и цели десет века съпътства, като бледен месец, благословената ни, ала страда земя...*

Цветан Минков отбелязва в романизирания си очерк **Боян Магесника** в 1930 година: *Името на Боян засенчи имената на всички богомилски апостоли и проповедници... Словото му се носеше от уста на уста - като бясна стихия, която изправяше приведените гръбнаци и разведряваше отчаяните лица. Словото му неусетно преобрази живота... Проповедите и делата на Боян пленяха до такава степен народа, че той почна да го обожава.*[34]

Какъв е бил в действителност българският княз Вениамин - тази загадка остава да отгатнат бъдещите изследователи и историци.

До нас достигат имената на някои от най-известните през Средновековието богомили. В Синодика на цар Борил има анатема срещу Тодор, Стефан, Добри, Петър, Никита, Васил, прекия ученик на Поп Богомил - Михаил, който е водител на богомилите в края на X и началото на XI век, и видния Василий Врач. Николай Райнов допълва: *Между първите апостоли на богомилството ясно се отделя една мома по име Макрина. Нейното име е записано в реда на ония, чиято ревност в делото има малко последователи. Тя е известна под името Михаил Унгарец. През XI век богомилски първоучители са Марко (за тракийските общини) и Иоан Чурила (за малоазийските общини). Евтимий от Акмония свидетелства: Чурила цели три години е проповядвал и е убедил цели градове в тракийските области, а и на много други места. Той пише, че от богомилската ерес са обхванати всички земи от тогавашната Византийска империя. Анна Комнина изтъква, че броят на богомилите нараства толкова, че самата столица е изпълнена с тях. Заразата се беше загнездила също и в знатни родове и нещастieto бе засегнало голям брой хора.*

В началото на XII век Василий оглавява тракийските общини и народът го нарича Врач (лекар) заради необикновените му лечителски способности. Заедно със своя учител Поп Йеремия той е един от най-образованите разпространители на богомилското учение. Проповедническата си мисия започва в средата на 70-те години на XI век и повече от 40 години, придружаван от своите 12 апостоли, Василий създава много богомилски братства. Някои историци допускат, че той е роден около 1028 г. в Охридска епархия и учи в манастира "Свети Пантелеймон", където става монах. Като ученик на Поп Йеремия, известен автор на редица богомилски апокрифи, Василий изучава тайните на богомилството в продължение на 15 години. След това близо 50 години до залавянето му през 1111 г., той проповядва и разпространява сред народа учението заедно със своите ученици, между които има и жени.

В съчинението **Алексиада** византийската писателка Анна Комнина - дъщеря на император Алексей I Комнин, описва как той решава да унищожи *богомилската ерес*, която прониква дори сред висшите среди на византийската столица. По негова заповед в провинциалните области са заловени и отведени в Константинопол много богомили, сред които е и Василий Врач. Чрез коварство императорът успява да го убеди да издаде същността на богомилството. По време на беседата си с Василий той нарежда на бързописец, скрит зад завеса, да отбелязва дословно всичко от разговора. Записаното използват на съдебния процес и осъждат 80-годишния богомилски първоучител на смърт чрез изгаряне. Ето какво пише за него Комнина в книгата си: *Някой си монах, на име Василий, умееше най-изкусно да проповядва безбожието на богомилите. Той имаше 12 ученици, които наричаше още и апостоли, а беше увлякъл след себе си и няколко ученички, ...и разпространяваше злото навсякъде. Злото опустоши много души с бързината на огъня.*

Някои от богомилите бяха доведени в двореца и всички сочеха Василий за свой учител и пръв водач на ереста. Един от тях, на име Дивлатий, който беше задържан и разпитван да ги изкаже, първо не желаше, но след като беше подложен на изтезания, издаде споменатия Василий

и избраните от него апостоли. Тогава императорът възложи на мнозина да го издирят. И наистина беше открит... Василий - човек в монашеско облекло, с изпито лице, без брада и мустаци, твърде висок на ръст, опитен в проповядването на безбожието...

Императорът - от желание да изтръгне от него съкровена тайна - го повика под благовиден предлог. Той сам стана от престола си да го посрещне, покани го да седне на една трапеза с него, хвърли му всички уловки на риболова... Многократно задържайки у себе си цялата отрова и злоба срещу този монах, много пъти той го ласкаеше, преструвайки се по всякакъв начин, че иска да му стане ученик, и то не само той, но и неговият брат севастократорът Исак, и че приема всяка негова дума за божествено откровение и ще му се покорява във всичко, стига само злият Василий да изпроси спасението на душата му... Тогава Василий изказа учението на ереста... Беше свикан целият църковен синод, събрано беше висшето войнство и дойде целият сенат. Свикан беше събор, председателстван от блажения патриарх на императорския град кир Николай Граматик. Беше прочетено пред всички безбожното учение и обвинението не беше възможно да се опровергае. Водачът на обвиняемата страна не отричаше възгледите си, но веднага започна да спори открито. Той заяви, че е готов да влезе в огъня и да изтърпи бичове и хиляди пъти да умре... Сам Василий остана непреклонен, истински богомил. Макар че го заплашваше клада и други изтезания... След като беше затворен, през това време императорът го викаше много често при себе си и го придумваше да се откаже от нечестивото си лъжеучение... Василий, като истински ересиарх, не искаше по никой начин да се разкае. Затова всички членове на светия синод - най-достойните монаси и самият тогавашен патриарх Николай - решиха, че заслужава смърт чрез изгаряне. На това мнение беше и императорът, който често беше разговарял с Василий и от много неща беше разбрал, че той е злонамерен и не желае да се откаже от ереста си. Накрая императорът заповяда да построят огромна клада на хиподрома. Беше изкопана дълбока яма и върху нея бяха натрупани дънери все от големи дървета, покрити с листата - сякаш цяла гора. Когато запалиха кладата, голяма тълпа народ се стече на хиподрома и се струпа по скамейките в нетърпеливо очакване да види какво ще стане. На другия край издигнаха кръст и на нечестивеца беше дадена възможност, ако се уплаши от огъня и се откаже от вярата си, да се насочи към кръста, за да се спаси в такъв случай от кладата. Там присъстваха и голям брой еретици, които наблюдаваха своя водач Василий... Възбудената тълпа му даде възможност да погледне оная страшна гледка, каквато представляваше кладата - отдалеч той почувства огъня и видя издигащите се пламъци, трещящи, изпускащи огнени езици, високо, колкото издигнатия сред хиподрома гранитен обелиск... При все това и тази гледка не можа да го разколебае и той остана непоколебим. Нито огънят смекчи желязната му воля, нито пък го промениха изпратените от страна на императора увещания... Тогава палачите край него, като го хванаха за дрехата, го вдигнаха нависоко и го хвърлиха заедно с дрехите сред кладата. Пламъкът, сякаш разлютен, погълна нечестивеца така, че не се усети никаква миризма, нито димът се промени, само се появи някаква бяла ивица от дима посред пламъка.

Така мъченически завършва земният живот на богомилския първоучител - с твърдост и достойнство на 1.11.1111 г. Василий получава огненото си безсмъртие.

През следващите години и столетия хиляди богомили загиват върху кладите в различни европейски страни. С непоколебима вяра в правотата на своето учение, богомилите отиват в затворите и смело се оставят да ги погълнат пламъците. За по-малко от два века тяхното учение толкова се разпространява, че заразява почти всички държави.

В книгата си **България в миналото** Димитър Мишев обобщава значението на жертвите, дадени от богомилите: *Реформаторското учение, изникнало в България, се разпространило далеч въвн от нейните предели. И от искрите на първата клада във византийската столица, на която загива мъченически и безстрашно Василий, пламват една след друга кладите на Западна Европа. Но учението и идеите на Богомил не изгорели на тези кладите с мъчениците. Напротив, кладите станали техни най-силни проповедници...* [14]

Английският философ Бърtrand Ръсел стига до извода, че богомилството прониква в някои страни на Европа благодарение на кръстоносните походи през 1096, 1147 и 1189 година. В **История на западноевропейската философия** той пише: *Интересно е да се проследи генеалогията на това учение. То е пренесено в Италия и Франция от участниците в кръстоносните походи от сектата на богомилите в България; през 1167 г., когато катарите свикват свой събор край Тулуза, присъстват български делегати... Разпространилата се ерес обезпокои Църквата, която предприела енергични мерки за потушаването ѝ. Инокентий III бил на мнение, че еретиците заслужават смърт, тъй като са се провинили в предателство спрямо Христос. Той призовал краля на Франция да предприеме кръстоносен поход срещу албигойците, който бил организиран през 1209 година. Походът се прочул с невероятните си жестокости, особено в Каркасон, където след превземането на града победителите се отдали на поголовно клане. Откриването на ереста било задължение на епископите, но се превърнало в непосилно бреме за*

тези "достойни" мъже, които и без това били претоварени с работа, поради което в 1233 г. Григорий IX учредява Инквизицията, чието предназначение било да облекчи епископата, като се нагърби с този неблагоприятен труд. След 1254 г. съдените от Инквизицията вече нямали право на адвокат. Ако обвиняемият получил присъда, имуществото му се конфискувало - във Франция до последния петак. Когато се докажела вината на подсъдимия, той бивал предаван на светските власти с молба животът му да бъде пощаден, но ако последните пропуснали да го качат на кладата, рискували да бъдат изправени лично пред Инквизицията... Служителите ѝ били предимно от ордена на доминиканците и францисканците. Инквизицията не успяла да проникне в Скандинавия и Англия... Като цяло Инквизицията се увенчала с успех; тя съумяла още от самото начало да изкорени напълно албигойската ерес... [7]

Съществуват исторически документи, от които се вижда, че някои от представителите на висшата църковна и държавна йерархия, както и няколко български царе и техните семейства, приемат богомилството или се отнасят благосклонно към него. Известно е, че Иван Владимир и съпругата му стават богомили, цар Самуил, синът му Гавраил и дъщеря му Косара също са такива.

При някои български владетели богомилството придобива правото на временна легалност, на полулегалност или търпимост. Това е по време на царуването на Самуил, Калоян и Иван Асен II, когато страната е пълна с еретици и схизматици, както пише папа Григорий IX.

Родено в епоха на всеобщ упадък, обществено разложение и поквара, богомилството се възражда в епохите, през които държавата ни е в критична ситуация, и тогава то е строго преследвано от светските и духовните власти: при Борил (1207-1218) и Иван Александър (1331-1371), също и по-рано, по време на византийското владичество, особено в края на XI век и в началото на XII век. Когато България преживява епоха на подем, богомилството не само не е преследвано, но дори е покровителствано от царете. Така цар Самуил (980-1014), който въздига разрушеното Първо българско царство, е смятан за покровител на богомилите; известно е също, че Иван Асен II (1218-1241), при когото България възвръща своето могъщество, е заплашван от римския папа с кръстоносен поход, между другото и за това, че закриля и покровителства богомилите.

Исторически е установено, че богомилите помагат на цар Самуил и Иван Асен II в техния стремеж да въздигнат и укрепят българската държава. Освен това по време на византийското владичество те вземат участие за освобождението на страната. Всичко това ни кара да мислим, че богомилите не са изобщо против държавата, а са само за свобода, социална справедливост, по-добро държавно устройство и национална независимост.

Никола Филипков констатира в книгата си **Богомилството** следното: *Като не успяло да се развие в стройна, стегната система, богомилството угаснало в края на средните векове. В началото на XIII век в Южна Франция албигойците били смазани от кръстоносния поход, организиран срещу тях от папа Иннокентий III и от Инквизицията; оцелелите забегнали или се слели с валденсите, които... в някои отношения са били близки на богомилите и се смятат за предшественици на протестантите. Изобщо, богомилството е добило голямо значение на Запад; там то представя първата фаза на борбата с папството.* [22]

Димитър Мишев отбелязва: *Йоан Асен II... явно закриля богомилите и, въпреки кръстоносния поход, който папата устроил срещу държавата му за тая закрила, не само ги оставил свободни, но им дал еднакви права с православните и пълна свобода да изповядват учението си. Срещу богомилите вземали мерки само трима царе: Петър, Борил и Иван Александър.* [14]

Но общо взето, през цялото време на своето съществуване (X-XIV век) богомилството е жестоко преследвано с различни средства от църковната и държавната власт, които виждат в него опасен враг и заплаха за себе си.

В писмото си до цар Петър цариградският патриарх Теофилакт дава следните указания за борбата с богомилската ерес: *Змиевидната и многоглава хидра на нечестията трябва да бъде погубена и всяко възпалително средство на лъжата и незаконната сеитба да бъде превърнато в пепел. Според него: Църквата трябва да отсече като изгнили и вредни членове всички, които не се разкаят и продължат да упорстват в злото, и да ги предаде на постоянно осъждане, да ги подложи на проклетие... Гражданските закони на християните... определят смърт за тях, подлагайки ги на смъртно наказание, особено когато се вижда, че злото все повече пълзи и надвива, погубвайки много хора. Изпълнен с религиозна нетърпимост и фанатизъм, патриархът отправя и няколко анатемии срещу богомилите.*

В подробния **Исторически преглед на Българската църква от самото ѝ начало до днес** Марин Дринов пояснява: *Българската църква не гонеше богомилската ерес с огън и меч, а само словесно изобличаваше нейното учение и словесно увещаваеше богомилите да се върнат към православната вяра. Само цар Борил вдигна против тях гонение и се стараше да ги изтребва със светско оръжие. Това той направи по желание на папата, под влияние на когото, както показахме, той се намира няколко пъти. Но щом падна Борил и на българския престол седна*

законният му наследник Йоан Асен, не само се прекрати гонението на богомилите в България, но те още идваха, за да търсят там спасение и от други страни, гдето по желанието на папата не ги оставяха на мира. Сам папа Григорий IX свидетелства за това в писмото си до унгарския крал Бела IV, в което между другото четем: "...клетвопрестъпният Асен приема в земите си еретиците и позволява им да напълнят тази земя с нечестията си." Освен това Марин Дринов подчертава: В Западна Европа богомилството има добри последствия за народите, защото от него се захвана онази страшна борба с властолюбивото римско духовенство, която най-после избави народите от духовното и телесно бреме на римския папа.

Папа Инокентий III (1198-1216), а по-късно и папа Григорий IX (1227-1241) предприемат жестоки мерки, за да попречат на разпространението на богомилството в областите, заразени от еретическата извратеност.

В началото на XIII век Католическата църква е обезпокоена от все по-нарастващото влияние на еретиците и се заема да изкорени веднъж завинаги катаризма.

През 1207 г. папата издава своята була *Антикатарос* и качва на кладите много еретици. По това време се предприемат масови гонения срещу *вероотстъпниците*.

През 1208 г. папата обявява кръстоносен поход срещу катарите. В 1209 г. 30-хилядна войска нахлува в областта Лангедок, която се намира в Южна Франция. Рицарите унищожават реколтата, разрушават селищата и жестоко избиват населението. Само в град Базие, и то в църквата, са изклани над 15 хиляди души. Нунцият, в писмо до папа Инокентий III, оповестява с гордост, че *не е пощаден никой, независимо от пола и възрастта*. Където минат, войските подлагат всичко на огън и меч. Жестоките им действия са подкрепени от фанатизирания испанец Доминик Гусман, който, заслепен от омразата си към катарите, създава в 1216 г. монашески орден, носещ неговото име: ордена на доминиканците. Именно те основават през 1233 година най-страховитата църковна институция, Светата Инквизиция.

През 1243 г. окончателно е сломена организираната съпротива в Лангедок, ако не се броят няколкото отдалечени крепости, сред които се откроява величествената цитадела Монсежюр, построена на планински връх. Тази последна катарска крепост е под обсада девет месеца, през които защитниците ѝ отблъскват непрекъснато набезите на кръстоносците. Накрая, през 1244 г., Монсежюр е превзет, а по склоновете на планината кръстоносците запалват огромни кладии, на които изгарят голям брой еретици. Албигойският кръстоносен поход продължава 40 години, а след него най-развитата култура в средновековна Европа е напълно унищожена. Лангедок отново е потопен във варварщината, в която тънат останалите страни. Както се изразяват висшите духовници за най-мощната ерес в християнския свят, *тази гнусна проказа на Юга* е премахната. Близо половин век след това малцината оцелели катари живеят високо в планината, крият се в пещери, проповядват учението си и водят ожесточени битки със своите гонители.

Регистърът на съдията-инквизитор Жак Фурние в град Памие говори за 79 процеса против катари. В него те са наречени *богомилци*.

Папа Йоан XXII пише през 1319 година: *Цяла Босна се намира в ръцете на еретиците, няма вече никакви свещенослужители, не се извършва вече нито причастие, нито кръщение*. Той призовава хърватския княз към кръстоносен поход срещу богомилите, тъй като храмовете опустяват, а богомилското учение залива като пълноводна река нови области.

Немският католически теолог Цезарий Хайстербахски, монах от ордена на цистерцианците, в своите *Беседи за чудесата* признава огромното влияние на албигойците: *Силата на ересите е толкова голяма, че пшеницата на вярата сякаш в цялата страна (Южна Франция) се бе превърнала в плевел на заблудите*. Изпратени бяха абатите на нашия орден и няколко епископи, за да могат с ортодоксална проповед да изтръгнат из корен плевелите, но постигнаха малко... И по-нататък той казва: *И албигойското заблуждение толкова се засили, че скоро зарази почти хиляди градове, и ако не беше сподавено с меча на верните, то би обхванало цяла Европа*.

Това се потвърждава от множество факти, съдържащи се в архивите на Инквизицията в Италия, Франция и Германия през тази епоха.

В едно писмо на Реймон V, граф на Тулуза, от XIII век, се споменава: *Църквите са изоставени и се превръщат в руини. Църковната лодка е изложена на пълно корабкрушение, ако в тази нечувана буря не ѝ се даде мощна подкрепа*.

Дори папа Пий II установява: *Едва ли някога Църквата е преследвала някое движение така строго и се е борила с такова ожесточение и силни средства, както срещу богомилството*. Богомилите ги анатемосват и отлъчват от църковните събори, отнемат имотите им, изселват ги, затварят и изтезават, а често ги осъждат на изгаряне. Цели селища биват разрушавани, жителите им избиват с *огън и меч*. И на Изток, и на Запад Църквата прави всичко възможно, за да възпрепятства бързото разпространение на богомилското учение, като подлага на различни мъчения неговите последователи. Въпреки това, привържениците на *българската ерес* се увеличават все повече. Като център на богомилството, България става особено ненавистна на средновековна Европа и често се

споменава в книгите на църковните писатели като *разсадник на нечестивото учение*, пораждащо нови ереси.

*Името на българите - бугри - разпространено в Западна Европа като име на еретици, свидетелства за големия принос на българския народ..., за неговата роля в изграждането на европейската цивилизация - пише Борислав Примов в книгата си **Бугрите**. [4]*

В История на катаро-албигойската ерес страсбургският учен К. Шмидт прави следния извод: *Църквата не се ограничи само да налага църковни наказания, проклетия и отлъчвания; ако тя беше вършила само това, щеше да остане в границите на своето право. Но тя направи нещо повече: тя също издаваше граждански и политически наказания. Държавата само усвои тези наказания, вписа ги в своя законник, направи от еретичеството едно престъпление срещу държавата и така стана смирен изпълнител на присъдите, вземани от църковния съд.*

Иван Клиничаров също отбелязва: *Ако се вгледаме внимателно във фактите, т.е. изучим критически историческото развитие на сектите и отношението на християнската Църква към тях, ще се види, че инициативата за борба против еретиците е вземала не държавата, а Църквата, и че последната никога не е знаела мярка на своето отмъщение. [16]*

Запазен е един документ от 1170-1180 г. на известния тълкувател на каноническото право от края на XII век Теодор Валсамон, в който се кава, че по времето на император Мануил I Комнин са изгорени много богомили. Той се възмущава от това, че църковни съдилища издават подобни присъди. *Ние сме учили - пише Валсамон по този повод, - че трябва да изгонваме еретиците, не обаче и да ги наказваме.*

Целта на процесите срещу богомилите е да бъдат документирани *фактите* за еретическа дейност. На тях обвиняемите не получават никаква защита, тях ги поставят подобно на жертвено агне върху огнения олтар на кладата. Съзнанието отказва да повярва, че човешки същества са способни на такива чудовищни убийства. Днес ни е трудно да приемем ужасяващите примери за превръщането на Христовото учение, съдържащо принципите на всеопрощението и любовта, във фанатична омраза и жестокост към другомислещите. Вместо дела на милосърдие, Църквата обрича на страдания и мъчителна смърт онези, които се противопоставят на религиозната схоластика, догма и опека. Вместо с аргументите на Словото, тя си служи с аргументите на насилието. Пренебрегвайки думите на Христос *Обичайте се едни други и Прощавайте на враговете си*, Източната и Западната църква призовават: "Избивайте еретиците!", "Унищожавайте бугрите!" Стига се дотам, че на събора в Реймс през 1157 г. е взето решение "еретиците да бъдат опозорявани", което означава на челата им да бъде дамгосван с нажежено желязо "знак за еретически позор". Тази мярка е прилагана и към катарите в Оксфорд през 1159 година. Папа Инокентий IV нарежда в 1252 г. да се конфискуват имотите не само на еретиците, но и на всички, които ги укриват и не съдействат да бъдат те откривани. Отминават векове, докато бъдат счупени оковите на църковното всеилие, безброй са човешките жертви в безогледната сеч на религиозните войни, за да придобием правото да мислим и живеем свободно, неограничавани от невежеството и духовния деспотизъм на различни *религиозни праведници*.

Френският монах Алберик разказва в своята подробна хроника от 1239 година: *На тринадесетия Божи ден на месец май при Монт Вимер беше извършено голямо и угодно на Бога изгаряне на булгари. И бяха изгорени на огромна клادا 183 булгари в присъствието на наварския крал, на много барони от Шампань и на много епископи. Той пише, че еретиците биваха осъждани на огнена казън, и цитира указа на краля: Ако някой е заподозрян в българска ерес, съдебната власт да го улови и да го изпрати на епископа, и ако това се докаже, трябва да бъде изгорен... Къщите, наследството и покъщнината, които принадлежат на бугри, да преминат в ръцете на краля.*

В Лобийските анали се съобщава: *Лето 1235-о. През тази година бяха открити бугри и бяха изгорени. Матей Парижки допълва в хрониката си: Тогава се появи един католически проповедник и инквизитор, ревностен борец срещу еретиците; той се назоваваше Робер Бугр и жестоко преследваше бугрите; същият Робер, преди да възприеме правата вяра и да стане неин верен служител, беше бугр. Изпълнен с ненавист и обзет от жажда за унищожение, той е назначен от папа Григорий IX за инквизитор. Фламандските балади съхраняват редица исторически достоверни факти за ужасите, на които този монах подлага населението, приело богомилството.*

В Соасонските летописи на манастира Свети Медар е записано: *Лето 1236-о. Много голям брой еретици, които някои наричаха булгари, а други - пифили, бяха заловени в различни градове и села на Франция, Фландрия, Кампания, Бургундия и останалите провинции. Поради усърдието на проповедника брат Робер Бугр, бяха поставени на изпитания и разследване от архиепископи и прелати от останалите църковни степени, накрая бяха обвинявани като еретици и бяха предавани на светските власти. Някои от тях бяха хвърлени наново в затвора, за да се разкаят, а други, които не пожелаха да се откажат от ереста, бяха изгорени на клادي и имуществата им бяха конфискувани от светските власти. Това ставаше не само през тази година, но и преди нея*

в продължение на три последователни години, и по-късно в продължение на пет и повече последователни години. Наистина от мнозина се говореше, че безбройни множества еретици били разпръснати по различните области на Галия.

През XI и XII век из френските земи богомилските последователи добиват известност с името *катари* (от гръцката дума *katharos* - *чист*), и *албигойци* (от името на град Алби, един от първите центрове на богомилството). Богомилите от малоазийските общини се наричат *христополити*, т.е. поданици и граждани на Христос, а тези от европейските - *християни*.

В *Анонимен автор* - сборник от края на XIV век по църковна история на френския духовник Никола Вение, са запазени откъси от загубено съчинение на неизвестен италиански летописец, писано в края на XII век. Те съдържат сведения за връзката между богомилството и появата на катарите в Западна Европа: *Както намираме написано от един стар автор, ереста на катарите е била пренесена от земите от татък морето, а именно от България: оттам тя се е разпространила из други страни, където добила после голяма популярност - именно в земите на Лангедок, на Тулуза и на Гаскон. Поради тази причина албигойците били наричани също "булгари" (от булгари) и "котеро" (от катарари). Споменатият вече автор, като говори за произхода на тази ерес и за тези, които са я пренесли, си служи със следните думи: "На първо място ереста на катарите започна да се разраства в Ломбардия. Най-напред катарите имаха за епископ някой си на име Марко, под чиято власт бяха управлявани всички ломбардци, тосканци и маркиани. Същият Марко имаше своя сан от България.*

В едно друго съчинение, от XIII век, доминиканецът Етиен дьо Бурбон обяснява произхода на ереста, както и имената, с които са назовавани богомилите, *именно валденци и албигойци, които се наричаха патарени или булгари, като допълва: Те се наричат булгари, понеже главното им убежище е в България.*

През 1201 г. Робер, монах в Сен Мариен д'Оксер, отразява в хрониката си ереста, наричана *булгарска*, и говори за еретици, наричани *булгари*. Той изтъква в нея: *По това време ереста на булгарите беше вече широко разпространена.* В 1205 г. Матей Парижки пише за ереста на *патарените или булгарите*; в 1207 г. Гийом дьо Нанжис нарича *булгари* френските катарари; в 1217 г. доминиканският монах Етиен дьо Бурбон уточнява: *Френските катарари се наричат също "булгари", тъй като тяхната главна люлка се намира в България.* В своя *Антикатарски сборник* (1228-1229 г.) Дуран дьо Хуеска нарича катарите във Франция с латинската дума *Bulgarenses* (*булгари*).

Жак Бенин Босюе (1627-1704) е един от най-ранните историци на еретичните движения във Франция. Той констатира, че еретиците на Запад са известни с много имена: *Всички дошли от България; оттам те взели името, което се чувало най-често от устата на народа - булгари.*

Зигел посочва: *Богомилското учение дошло в Чехия чрез валденството, което се развило под влияние на богомилството.* Антоан Донтен установява: *Латинският катаризъм води началото си от българското богомилство.*

Жан Дюверноа, който добре познава катаризма, обръща внимание на следния факт: *България става прародина и ковачница на основните идеи на движението..., играе важна роля в средновековната история. Нейното място трябва да бъде посочено и признато, а вниманието към нея - увеличено.*

В своите изследвания за катарите в Лангедок, Ели Гриф стига до извода: *Не съществува никаква трудност да се открие, че корените на всички еретични групировки от Средиземноморието са свързани с голямата богомилска ерес, която от X век се е загнездила на Балканския полуостров (особено в България), а след това в Константинопол.*

Проф. Марсел Дандо, в книгата си **Корените на катаризма**, се спира върху двата пътя, по които се развиват богомилството и катаризмът, и изразява мнението, че вървят по успоредни линии: *В моите изследвания аз не мога да не разгледам двете системи, които образуват една обща система... Моята система за началата на богомилството се прилага от само себе си и към катаризма. Двете линии от паралела богомилство-катаризъм се събират в една линия. Сродството между тях се потвърждава от всички съвременни учени. Безспорно е сродството между източните и балканските богомили и възгледите на "булгарите" и окситанските албигойци, както изтъква Пиер Дюрбан, автор на книгата **Актуални проблеми на катаризма**. Той пише: XI и XII век видяха катаризмът да се развива по цяла Европа с едно определено съсредоточаване в областите на Средиземноморието... Източният полюс, или богомилският, изглежда в началото най-значителен..., след това някои историци говорят предимно за западен полюс... Първоначалното българо-балканско гнездо на катаризма е изместено след 1170 г. от Тулуза и от албигойската Окситания, които стават "главният полюс". Ели Гриф констатира: *Ереста на катарите, която се появява във Франция през първата половина на XII век, се свързва с еретиците-богомилци на Балканите.**

Сицилия, Палермо и Ломбардия в Северна Италия стават главните богомилски огнища на Запад. Там отиват да се обучават проповедници от Франция и други страни, понеже там се намират

главните еретически учители. Италианските водачи отиват да се учат от българските богомили. Един от тях, *епископът на еретиците* от Конкорето, Назарий, сам заявява, че е научил еретичното учение от епископа и по-големия брат от Българската църква. В Италия и Франция името *българин* става синоним на еретик, тъй като българите са първоучители на западните еретици. *Буър* съществува и като нарицателна дума в съвременния френски език. В нейния смисъл е запазено отношението на църквата към богомилите. Едното значение на думата е свързано с понятието *лош, покварен човек*, а другото има смисъл на *добър, смел, народен човек*.

Христо Маджаров пише: *За властниците от цяла Европа думата "българин" е синоним на опасна ерес за техния ред, пратена за наказание на лъжехристиянския свят...*

През втората половина на XII век богомилството се разпространява отвъд Ламанша. Преследванията срещу него са толкова жестоки, че някои еретици, за да се спасят, бягат на Британския остров и там пренасят своето учение. Катаризмът прониква в Англия през 1162 година. Един тогавашен английски историк, Вилхелм от Нюбъри, дава сведения за масовото проникване на богомилството *из най-широки земи на Галия, Испания, Италия и Германия*, където *от еретическата чума бяха заразени извънредно много хора*. Някои от тях, *след като било разкрито грешното им учение, проникват мирно в Англия, за да разпространяват тук своята ерес*. Историкът описва как голяма част от тях са заловени, поради което не успяват да изпълнят намеренията си.

В Западна Германия, по долината на река Рейн, също през XII век, прониква учението на богомилите. В Майнц, Бон, Кьолн и други градове възникват първите центрове на богомилската дейност. *Бедните на Христа*, както се наричат, непоколебимо вярват, че именно те, а не богатите прелати, представляват истинската Христова църква. С примера на собствения си скромен живот те въздействат върху широки кръгове от обществото. Хората им вярват и ги следват, за ужас на Църквата, богомилските общини бързо се увеличават. Преследванията не закъсняват, но не дават очакваните от Инквизицията резултати. В Бон и Кьолн се издигат първите клади, на които унищожават непокорните *отстъпници от правата вяра*. Инквизицията изгаря многобройна група катарии, начело с Арнолд, в град Кьолн през 1163 година. В своите *Епистола (писма)* Евервин Щайнфелдски описва, че когато през 1146 г. пламва първата клада в центъра на този град, преди да изгорят, еретиците гордо заявяват, че християнската им вяра *е била създадена тайно и крипа още от времето на първите християнски мъченици и е съществувала оттогава непрекъснато в Гърция и в други някои земи*. Немският католически духовник разказва в едно свое писмо за катарите от XII век, които живеят в Германия: *Това е тяхната ерес. Казват, че само тяхната църква е истинска, понеже само те вървели по стъпките на Христа и оставали истински последователи на апостолския живот, тъй като не търсели земни блага и не притежавали в собственост нито жилища, нито земи, нито имуществва, както не е притежавал Христос и не е позволил на своите ученици да притежават. А вие, казват те, трупате дом след дом и земя към земя и търсите материалните блага на този свят. Така дори тези, които у вас се смятат за най-съвършени, като монасите и редовните каноници, макар и да не притежават това като частна собственост, все пак го притежават общо, фактически имат всички тези неща. За себе си казват: ние сме бедните на Христа, не сме установени на постоянно местожителство, бродим от град в град, като овце сред вълци сме подложени на преследване, както апостолите и мъчениците, макар и да водим свят и труден живот с пост и въздържание, пребиваващи ден и нощ в молитви и труд, като чрез труда търсим само необходимото за живот. Ние понасяме всичко това, понеже не сме от този свят... Ние и нашите бащи, истинските апостоли, останахме верни на Христа и ще останем до края на века.*

Катарите и албигойците се противопоставят на църковната материалистичност, за което свидетелстват някои документи на самата Инквизиция, където се посочват обвиненията им по време на съдебните процеси: *Папата и епископите, прелатите и духовниците, които притежават богатствата на този свят и не следват светостта на апостолите, ...са грабливи птици и мъчители. На такива Христос не смята, че заслужават да им предаде църквата..., на тях не трябва да се подчиняваме. И по-нататък: Ние сме християни, стараем се да заслужим Божиата милост с дело, думи и мисъл. Нищо скверно не вършим, нищо от учението на Христа не отричаме, нито изменяме. Ние живеем така, както са живели първите апостоли. Изповядваме Словото на спасението и пазим Христовите овци, разделени на оглашени, верни, избрани и съвършени.* През 1145 г., половин век преди Албигойския кръстоносен поход, самият свети Бернар Клервоски идва в гр. Везле - Лангедок, да проповядва срещу катарите. Според историческите свидетелства, 30 на сто от всички техни проповедници произлизат от благородническите родове на тази област. Бернар явно е възхитен от тях: *Няма по-християнска проповед от тяхната, а моралът им е безупречен.* Католическият светец казва в една своя проповед следното: *Те не ядат хляба си бездейни, чрез труда на собствените си ръце си осигуряват съществуването.* Друг автор - Ебхард, потвърждава този известен факт: *Ако влезе при тях някой изпаднал в бедност, след*

известно време ще стане богат, защото, заети от сутрин до вечер със своите работи, те не дават почивка на ръцете си. Райнер Сакони пише следното а тях: *Денем работят, а през нощта изучават светото Писание и проповядват.* Народният лечител Петър Димков твърди, че в *Песен на нибелунгите* се казва как богомилите, които бягат от България на Запад, носели торбичка с билки и откривали болестите по очите, т.е. владеели ирисовата диагностика и лекували болните.

Богомилите и техните последователи прилагат в ежедневния си живот Христовото учение и ценят духа, а не буквата на християнството. Те твърдят, че евангелските истини трябва да се разбират в дълбоко преносен смисъл, а не да се приемат в прякото им значение. Тълкуванията на текстовете в Светите Писания са доказателство за свободомислието на богомилите. За тях е важно не само да се борят срещу зло то извън себе си, но виждат своята задача и във вътрешното му преодоляване. Да вършат винаги и навсякъде добро, да помагат на своите ближни, да не прибегват никога до насилие, да не убиват никое живо същество - това са основните им принципи. Според тях, църковните и държавните наредби са дяволско творение. Те се стремят да отхвърлят всякакъв духовен и физически гнет, но въпреки смелостта и жертвоготовността си, богомилите не успяват да осъществят идеалите си - те са твърде високи, за да бъдат достигнати от обикновените хора. Тяхното убеждение, че истинската вяра не бива да противоречи на разума, стои в основата на учението им, затова отричат всичко, което е несъвместимо със здравия смисъл. Те проповядват: *Злините на този свят не са дадени, нито оправдани от Бога.* Убеждават, че никой човек не е овластен от Бога повече от друг, нито има никакви права над другите. Учат, че силният трябва да служи на слабия. Шарл Молиние пише следното за катарите: *Те имат блестящи ученици в училищата и университетите на тази епоха. Благоприятният прием, с който се ползват вярванията на катарите, идва не само от техния протест против светските и политическите тенденции на Римската църква - протест, който подновява упадъкa във влиянието на Ватикана. Тези доктрини са в същото време един опит за освобождение на човешката мисъл... Рядко е съществувала идеологическа доктрина по-пълна и по-научна. Дори нейните противници са принудени да признаят и знанието, и всеобхватната ѝ диалектика...*

* * *

Трудно е да възстановим истинската същност на богомилството, тъй като до наши дни достигат оскъдни сведения от автентични богомилски източници. Голяма част от апокрифната книжнина е унищожена от вековете и затова е невъзможно да се отрази богомилското учение в пълнота. Църквата причислява богомилските книги към отречената и забранена литература и ги изгаря като особено вредни за ортодоксалната религия. Много от апокрифните творби са не богомилски, а народни легенди, сказания и притчи, повлияни от богомилското учение. Всички съчинения и документи, съставени от църковни писатели, съдържат необективни и пристрастни оценки на богомилството. Презвитер Козма, Теодосий Търновски, Теофилакт Охридски, Евтимий Загавин, Анна Комнина и др. го представят в отрицателна светлина, като пишат за него с нескривана омраза, опитвайки се да докажат еретичната му същност. Със своите нападки и хули те искат да внушат, че богомилите са не християни, а *антихристи*. Чрез ругателства и поучения в духа на официалната църква, духовенството се стреми да отклони вярващите от *заблужденията на беззаконниците*, от опасността на *лъжехристите*, *Христовите врази*, *враговете на Бога и хората*. Всичко това издава страха от нарасналото влияние на богомилството и отлива на народа от църковните служби. Но в творбите и на най-ревностните противници на богомилите откриваме свидетелства за дълбоката им и непоколебима вяра в правотата на тяхното учение, за смелостта и готовността, с която мъже и жени се принасят в жертва в пламъците на кладитие. Българските и византийските хронисти признават кротостта и смирението на богомилските последователи, въпреки че се стараят да подценят качествата им и ги обвиняват в лицемерие и измама. Монахът Евтимий от Акмония пише през XI век: *Те понасят умора, заплахи, мъчения и притеснения, често се излагат на опасности, дори презират самата смърт...* Той е принуден да признае силата и успеха на богомилството: *Така те лесно привличат хората...* Анна Комнина в своята **Алексиада** дава кратко описание и характеристика на богомилите: *Богомилската природа твърде ловко умее да се прикрива с маската на добродетелта и рядко ще видите човек, който носи коса по светски, да бъде богомил, напротив, това зло обича да се прикрива с расо и качулка... Богомилът е навъсен, закрил се до носа, върви с наведена глава и устата му шепнат...* Ето какво пише за тях и презвитер Козма: *Външно еретиците са като овце: кротки, смирени и мълчаливи. Наглед лицата им са бледи от лицемерния пост. Дума не продумват, не се смеят на глас, не любопитстват и се пазят от чужд поглед. Външно правят всичко, за да не ги отличават от православните християни...* [26]

Нравственият живот на богомилите и последователите им в Западна Европа принуждава техните врагове да признават открито добродетелите им. *Сектата на валденсите* - пише средновековен летописец - *съвършено не прилича на останалите секти, които със своите ужасни богохулни учения пораждат отвращение... А тази секта, напротив, заблуждава хората*

благодарение на известно лично благочестие. Валденсите прекарват пред хората честен живот, а по отношение на Бога вярват във всичко, в което са длъжни да вярват... Нравите им са чисти и поведението им скромно; дрехите им не са украсени с никакви драгоценности; мнозинството от тях ходят като съвсем бедни. Те се задоволяват само с най-необходимото, не посещават нито кръчми, нито публични танци; у тях не се забелязва нито гняв, нито ярост.

Евтимий Загавин, който е известен византийски теолог през XII век, представя богомилите в съчинението си **Паноплия догматика** (Догматическо всеоръжие) по следния начин: *Обличат се като монаси и гледат на външността си като на примка... Казват, че тяхната правда превъзхожда нас по това, че проповядват по-истинни неща и водят по-изряден и чист живот.*

Богомилите и техните последователи на Запад считат, че нито православните, нито католиците разбират и прилагат истинското учение на Христос, поради което не ги смятат за Христови следовници. С непоколебима убеденост те твърдят, че са единствените радатели за същината на Божията вяра, и искат да очистят християнството, осквернено от официалната Църква. Известно е, че имат организация за обединяване на своите последователи. Тя съответства на древните християнски общини, създадени от апостолите в Ефес, Ерусалим и Солун. От писмото на патриарх Теофилакт до цар Борис, написано между 936 и 956 г., става ясно, че богомилските братства са основани през X век. През XII и XIII век в почти всички европейски страни богомилите поддържат връзка помежду си, разменят идеи, споделят опит, следват наставленията и съветите на своите духовни водители. В 1167 г. е свикан богомилски събор, на който присъстват значителен брой катари и албигойци. Във френския град Сен Феликс дьо Кармон се събират най-видните богомилски водачи от Западна Европа. За ръководител на събора е повикан от Константинопол *папа Никита*, а по-късно след него, през 1169-1172 г. идва и българският богомил Петър. Терминът *папа* е употребен в основния документ, за да се засвидетелства върховната власт, която Никита притежава. Той извършва обредите *утешение* или *Духовно кръщение*, т.е. признава съвършенството на отделните ръководители и ги посвещава в ръководството на съответните общини. В протокола на албигойския събор се изреждат отделните общини, наричани *църкви*, и се споменават имената на техните ръководители, наречени *епископи*. Като ръководни за всички са посочени Драговицката, Българската и Меленгийската църква - главните богомилски общини в българските предели. Богомили от Италия и Франция се намират под тяхното върховно ръководство. През 1223 г. в *Далмация, Хърватско и България* е избран богомилски ръководител, когото наричат *еретически папа* - това е българинът Вартоломей.

Пренасяни тайно и пазени като светини, от България тръгват богомилски еретически произведения. Известно е, че съчиненията на богомилските писатели проникват и се *четат* с жажда в много манастири.

Няма почти никакви сведения за вътрешната структура на богомилските братства, но е известно, че през XI век общината в Босна се ръководи от старейшина, който има за заместници старей и стройник. Подобна е организацията и в западноевропейските общини. През XII и XIII век начело на френските и италианските катари и албигойци стои епископ, следван в йерархията от *голям брат*, след това *малък брат* и *дякон*. Отделните братства ръководи първоучител, а неговите първи помощници наричат *апостоли* и ги избират сред *съвършените* богомили. Богомилските проповедници непрекъснато пътуват и разпространяват учението, според което служението на Бога е невъзможно без служение на хората. Богомилите привличат огромен брой последователи, които с внимание слушат техните проповеди. Апостолите им със себеотрицание приемат всички опасности, убедени, че следват истинския път на Христовото слово и Божията правда, вярващи в правотата на мисията си.

Хари Салман твърди: *Богомилите и катарите искали да създават нови форми на социален, икономически и културен живот - в нефеодални структури - братства, в които да се оказва помощ на онези, които не могат сами да трансформират душите си. В богомилските общини хората взаимно си помагали в развитието на душата. Покаянието ставало пред цялата община и помощ оказвали всички - това всъщност е принципът на най-ранното християнство. Според богомилите, индивидуалният живот на всеки човек е свързан с живота на другите хора - единствено заедно и съвместно може да се съгражда животът. Техните общини са първите опити в Европа за развитие на нови християнски социални структури... Богомилите са наистина предци на Реформацията в Западна Европа... Трябва да се признае, че съществува дълбинна приемственост между Източна Европа и Западна Европа в областта на културата, и заедно с това да се подчертае ролята на българската култура в предаване на нови цивилизационни импулси. Може да се запитаме как богомилството е продължило да оказва въздействие върху българската култура и как човек може да бъде богомил в наше време. При богомилите от Средновековието е налице процес на индивидуализиране. Те са се занимавали с развитието на душата си. Но същевременно са имали и силно социално съзнание. [6]*

По примера на първите християни, богомилите извършват в своите общини определени обреди. Молитвените им събирания стават обикновено нощем в къщи или местности извън селището, където няма опасност богомолците да бъдат заловени. Често се провеждат в пещери и планински недостъпни места поради гоненията. Според тях, *Божият храм е там, където е чистата вяра*, и затова богослужението може да се извършва навсякъде и не е необходимо непременно да бъде в храм или сграда. Те често се молят и на открито сред природата, ръководени от старейшината (епископа). Богослужението им е извънредно опростено и се състои в четене и тълкуване на Евангелията и свещените Писания на апостолите. Те се молят с поклони, без да се кръстят и палят свещи, използвайки единствено молитвата *Отче наш*. Богомилите особено много държат за редакцията на онзи пасаж от нея, който се отнася до *хляба*. Те придават духовен мисъл на думата *хляб* и затова в текста на тяхната молитва се казва *хляб свръхестествен, наднасъщен*. Не приемат термина *хляб насъщен* или *всекидневен*, използван от Западната Църква. Според тях, *свръхестественният хляб* е неземен, той *идва от Бога*. А земният хляб, всекидневният, е нещо друго - той зависи от земните човешки отношения. (В *Катарски требник* хлябът е предаден с богомилския термин *хляб свръхестествен*. А в книгата **Катарски писания** на проф. Ръоне Нели намираме следното тълкуване на катарите: *Под "хляб свръхестествен" се разбира "Христовият закон, който е даден на целия народ"... И още: Това са "препоръките" в духовен смисъл, който ние мислим, според нашата вяра, че Той е дал с тези думи. Те вярват, че Бог е истинският всекидневен хляб. [27] Католическата църква смята за еретична употребата на термина хляб свръхестествен вместо хляб всекидневен...)* В края на богослужението старейшината благославя и разчупва хляб и го раздава на всички присъстващи, което символизира братството, единството и обединението на богомилите в Християнската вяра и им напомня за Тайната вечеря на Христос и неговите ученици. С този обред богомилите изразяват следването на евангелското учение, включено в *Деянията на апостолите*. Взаимната изповед считат за особено необходима, тъй като чрез нея богомолците искрено се разкайват за сторените грехове. Съвършените богомили поставят ръце върху главата на покаялия се и по този начин изливат благодатта на Светия Дух върху него, която го освобождава от греховността и прегрешенията му. В началото на своите служби четат уводния текст от Евангелието на Иоан: *В началото бе Словото...*, а в края съвършените богомили произнасят проповеди. След завършване на богослужението вярващите се сбогуват, като се целуват помежду си - мъже с мъже и жени с жени, а мъжете се разделят с жените, като допират дланите си. Помежду си се наричат *братя и сестри* и се поздравяват с думите: *Словото на живота да опазим!*

Богомилите имат четири основни ритуала: общи молитвени събрания, приемане на *слушатели* в степен *вярващи*, посвещаване на *вярващи* в степен *съвършени* и взаимна изповед на членовете на братството, чрез която се стремят да постигнат пълно духовно пречистване. *Слушателите* съответстват на *оглашените* в раннохристиянските общини и могат само да присъстват на проповедите, без да живеят и участват в братствата. Те създават семейства и от тях не се изисква да спазват строгите аскетични изисквания към *вярващите* и *съвършените*. Всеки слушател (оглашен) има възможност да влезе в кръга на *вярващите (верните)*, които са членове на братствата и участват в богослуженията им. *Слушателите* биват считани за *мръсни люде*, т.е. за хора, които все още са свързани с църквата и официалната религия. *Вярващите* богомили могат да станат *съвършени* след продължителна подготовка и специално посвещение, извършвано от *старея, дееца* или *епископа*, заедно с няколко *съвършени*. Илва Хагман пише: *Богомилите и катарите от XI и XII век са познавали един ритуал на християнско посвещаване на два етапа до ръкополагането в духовен сан - структура, която напомня практиката на раннохристиянската Църква между 150 и 250 г. приблизително*. Подробности за посвещаване в степен *вярващ* и *съвършен* са описани в книгата на Евтимий Загавин **Паноплия догматика** и в **Катарския требник**. За да може *слушателят* да стане *вярващ*, се изисква кандидатът да усвои основните богомилски принципи, ръководен от *съвършените* богомили. След като овладее добре учението, той трябва да води въздържателен живот, отдаден на пост, молитви и добротворство. След искрена изповед и доказателства, че е достоен за влизането в кръга на *вярващите*, се пристъпва към т. нар. *духовно кръщение*, което, според богомилите, за разлика от водното, е истинското, тъй като става чрез Светия Дух. Кръщението с вода не освобождава човека от първородния грях и поради това го считат за формално. Върху главата на кандидата поставят Евангелието от св. Иоан и прочитат част от него, част от апостолските послания, старейшината дава нравствени напътствия, а след това членовете на братството свидетелстват дали той е спазвал и изпълнявал ревностно изискванията. После всички присъстващи произнасят молитвата *Отче наш*, а *съвършените* богомили полагат ръце върху главата му, като по този начин *изливат благодатта на Светия Дух* върху посветения. С това обредът *духовно кръщение* приключва. Богомилите го наричат *утешение* и *спасение*. При подготовката за *съвършенство*, която продължава до две години, кандидатът трябва да води напълно аскетичен и праведен живот, да се моли пет пъти през нощта и седем пъти през деня. Постепенно *съвършените* богомили му разкриват космогонията и есхатологията на учението и го

запознават с всички тайни, недостъпни за непосветените. *Вярващият* също трябва да даде достатъчно доказателства, че е достоен за призванието *съвършен богомил*. Посвещението се извършва по подобен начин от старейшината (дедеца, епископа), който полага ръце върху него и му предава силата и благодатта на Светия Дух. Според богомилите, от този момент кандидатът става съвършен Христов ученик и апостол, чрез когото говори Божието Слово. В *съвършения* пребивава Светият Дух и той вече може да го предава на други, освен това придобива способност да лекува, да предсказва бъдещето и да съзерцава Божествения свят. Богомилите смятат *съвършените* за праведници, които ги очаква небесно блаженство в Божието царство, сред ангели и апостоли. Вярват, че след смъртта душата на *утешените (спасените)* ще се слее с Бога.

Ръоне Нели пояснява: *“Добрите люде” (съвършените) считат за дълг да спасят душите си, като отказват да служат на Царя на мрака. Поради това те напълно заклеят убийството на живи същества. Според тях, основно задължение е да обичат Бога и ближния. Това включва пълно презрение към света и забрава на собственото Аз. Този морал спазват само посветените мистици. От обикновените вярващи не се изисква подобна съвършена добродетел. Според “съвършените” богомили, “вярващите” не са достатъчно свободни, за да бъдат удостоени с милостта да служат на Бога с постоянство, която може да бъде придобита след много превъплъщения. Те искат да усъвършенстват в себе си добродетелта на разкаянието, тъй като “Бог прощава всички грешки, но не и привикването към тях”.* [27]

Съвършените богомили живеят в лишения и строг аскетизъм. Те могат да носят само монашеско облекло и не трябва да вкусват храна от животински произход и вино. Главното им призвание е да проповядват и разпространяват богомилството и като апостоли да привличат последователи на истинската Христова вяра. За скромното им облекло и храна се грижат общинарите, които при опасност ги укриват и им помагат с всичко необходимо.

Един анонимен средновековен хронист пише следното за *съвършените* богомили: *Те се движат из цялата страна, за да посещават своите ученици и да укрепват в тях лъжливото учение, а техните ученици и вярващи им услужват с всички необходими неща, на което място и да пребивават те.* В това отношение богомилите следват принципите на новозаветното християнство. Броят на *съвършените* е малък, а повечето богомили остават сред *вярващите*, за които изискванията не са толкова много. Известно е, че има и жени *съвършени*, които живеят в малки къщи извън населените места или в общежития в градовете. Те се занимават с ръчен труд (тъкане, шиене на дрехи и други), както и с възпитанието и обучението на децата, с подпомагане на болните и бедните в богомилската община. Райнер Сакони дава следното описание на жените на валденсите: *Жените им се отличават със скромност, избягват сплетните, лекомислените и глупави разговори и клевети. Всичките им речи се свеждат към думите - “да” и “не”. Валденсите знаят наизуст целия Нов Завет и голяма част от Стария Завет.*

Социалният морал на богомилите премахва всички прегради, които ограничават жената. Идеята за равенство между половете произтича от техния принцип за *универсално братство*. Иван Клиничаров пише: *Трябва да се отбележи, че жената в средните векове е притежавала много повече свобода в богомилската община, отколкото в ортодоксалната и католическата...* [16]

В богомилските общини жените получават правото да проповядват и изповядват вярващите. Василий Врач обикаля Тракия, придружаван от жени, *съвършени* богомили. Една катарска сентенция казва: *Човек е два човека - мъж и жена.*

Проф. Ръоне Нели пояснява, че у катарите отношението към жената намира израз в един текст от XIII век: *Мъже, нека почитаме жените си и нека нашите тела да почитат душите им така, че жените да станат като нас, мъжете, и да няма разлика между половете.* [27]

Народът нарича *съвършените* богомили *Божи приятели...*, *добри хора...*, *сол на земята...*, *богородици...*, *утешители...*, *нисши духом* и др. За да се разпознават помежду си, използват тайни знаци и думи. От *Актовете на Инквизицията в Тулуза*, които са от 60-те години на XII век, става ясно, че между самите еретици има установени тайни знаци, които те поставят на определени места по къщите си за ориентация на своите съмишленици. Особените знаци са известни само на посветените, а не на всички. Те непрестанно пътуват, за да ръководят събранията на братствата и живота в общините, да обучават, проповядват и насърчават вярващите. Според средновековния писател Перегриус Просцианус, *съвършените* не притежават никаква собственост, тъй като при посвещението си даряват цялото си имущество на общината и то се ползва от всички членове на братското общежитие. С това те подражават на древните християнски общини. *Съвършените* водят чист и свят живот в пълно самоотричане. Според средновековния писател Евервинус, високите нравствени идеали, които следват, са: ненасилие, считат убийството на всяко живо същество за смъртен грях, не участват във войни и са против смъртното наказание. Това споделя в статията си *Нравствените норми на богомилите* и д-р М. Геновски: *...Истинското богатство на съвършените богомили е било богатството на духа, богатство с добродетели и способност за*

добротворство. Противници на наказанието, богомили са отричали причиняването на смърт. Те са били не само против посягането на човешки живот, а и върху живота на всяко одухотворено същество...

Бъртанд Ръсел пише: *Разполагаме с голямо количество информация, което е извън всяко съмнение. По всяка вероятност катарите са били дуалисти и подобно на гностиците са смятали старозаветния Йехова за зъл демиург, докато истинският Бог се откривал едва в Новия завет. Разглеждали материята като същностно зло и вярвали, че за добродетелите не ще има възкресение на тялото. Неблагодетелите обаче били обречени да се превъплътят в телата на животни. На това основание те се придържали към вегетарианството, като не посягали дори към яйца, сирене и мляко. Отвращавали се от всички форми на плътско съешение, като за тях бракът бил, както твърдят, по-лош дори и от прелюбодеянието, тъй като му били присъщи постоянството и самодоволството.*

Възприемали Новия Завет много по-буквално от ортодоксалните християни; въздържали се от сквернословие и полагали другата си буза. В хрониките на преследвачите им е записан случай, в който някакъв мъж, обвинен в ереста, се защитил, като заявил, че яде месо, лъже, псува, и изобщо е добър католик.

Най-строгите предписания на сектата трябвало да бъдат съблюдавани единствено от изключително светите хора, наричани "съвършени"; на останалите било позволено да ядат месо и дори да се женят. [7]

Богомилите се стремят да предпазят душите си от всичко, което произтича от материята и илюзорното зло битие, за да се освободят от неговото влияние. *Съвършените* се лишават от всякакви действия, изхождащи от развращаващите сили на плътта, и се стремят да постигнат такава степен на духовност, че повече да не изпитват плътски желания. Те не виждат никаква съществена разлика между брака и сладострастието. Според тях, всички, които не живеят целомъдрено, доказват, че са жертва на желания, които само тялото може да задоволи, и не могат да имат достъп до чисто духовния живот. Те ще трябва след смъртта си отново да се превъплътят, за да преодолеят сатанинските подбуди.

В История на българската държава през средните векове Васил Златарски пише: *Богомилите отричали всичко веществено, материално, а най-вече собственото си тяло като създаване на злото начало и извор на грех и погибел. Измъчване и бавно унищожение на тялото - това бил техният идеал. Храната им била умерена, и то главно растителна; разрешавала се риба, но по никой начин месо и вино. Обличали се скромно: носели черна дълга дреха, като монасите, закривайки с нея и лицето си. Признавали труда, но работели само колкото да се прехранят; всичко повече за тях е "от лукавия"; те отхвърляли и оня труд, който би могъл да достави повече удовлетворение на материалните потребности на тялото, като търговия и др.; дори и селскостопанският труд за "съвършения" богомил бил излишен и затова те се хранели с това, което сама природата давала и небесният Отец изпращал чрез ръцете на благотворители. Бракът отхвърляли изобщо, особено за "съвършените", защото в него най-ярко и силно се проявява стремежът на тялото, на материята да се укрепи и задържи, и затова богомилите мразели децата; учили, че) в брака се подражава на Сатанаил; впрочем бракът се допускал по необходимост и лесно могъл да се разкъса. Не по-малко строго се отнасяли и към другите радости и удоволствия на живота; по кротост и смирение те приличали на овце, били мълчаливи, бледи, много не говорели, не се смеели високо, не били любопитни и се пазели от нескромнен поглед. [8]*

Богомилите се лишават от всякаква месна храна, алкохолни напитки, въздържат се и постят. *Без съмнение духът на катарството е забранявал на "добрите люде" да насилват съзнанието: те са знаели, че никой не може да бъде спасен - нито само да изпита желанието да бъде избавен, ако не е подготвен чрез дълга еволюция, осъществена през много последователни прераждания, да обича благочестието или светостта. Но те не са преставали да просветляват душите на вярващите... - отбелязва Ръон Нели. [27]*

Боян Боев прави следния извод: *Съвършените богомили са притежавали едно знание, дошло от Изток и познато на първите християни... Под "съвършен" в българския богомилски език се разбира това, което в окултната терминология се изразява с думата "посветен". [5]*

Съвършените, при своите непрестанни пътувания, носят със себе си само една торба с Новия Завет и малко храна, поради което противниците им ги наричат презрително *фундаити*, което означава "торбоносци". За тях всичко материално е творение на дявола, а бракът е грех, защото чрез него Сатана увековечава и укрепва своята власт и влияние над хората. Те не правят никаква разлика между брака и прелюбодеянието, като учат, че и двете са придружени от първородния грех. Скъсали брачните връзки, *съвършените* се наричат *небесни жители*, дори се приемат за по-чисти и праведни от женените, които определят като *мамонови слуги*. За тях *девството*, т.е. безбрачието, е велико и

възвишено. Изтъкват, че бракът е демонско законодателство и не е никакво тайнство, както се опитва да го представи Църквата. Застъпват възгледа, че *чедата на плътта не са чедата Божи*, и убеждават, че никой не може да спаси душата си, ако не заживее напълно духовно, освободен от оковите на плътта и страстите на тялото. Те се позовават на думите на Христос: *Чедата на този свят се женят и се омъжват; а ония, които се удостояват да получат онзи свят и възкресението от мъртвите, нито се женят, нито се омъжват* (Лука, 20:34-35). Вярват единствено в духовния брак, в който няма плътска връзка, като посочват Посланието до коринтяните: *Тия, които имат жени, нека бъдат като че ли нямат*. В един документ на италианските катарци се казва: *Никой, който е свързан с брак, не може да се спаси... Повече от всичко ние славим девството. Никой от нас не живее в плътски съюз със своята жена, но я обича като майка и сестра*. Босненските патарени установяват, че може да се говори само за духовен брак: *Има само един спасителен брак - между християнина и вярата; между Христос (мъжа) и вярата (жената)*. В безбрачието виждат единствения път към Божието царство. За тях то е въздигнато във върховен закон, който не трябва да бъде нарушаван от тези, които се стремят да бъдат Божии избраници. Някои от богомилите дават обет да не създават деца, *за да намалят поколението на страдащите души, затворени в демонска плът*. Според тях, човек трябва да бъде целомъдрен и не бива да създава поколение, дащото така *множи плътта*, т.е. служи не на принципа на любовта, а на Царя на света... Това стриктно се спазва от *съвършените*, които се отказват от семейния живот. Обикновените *вярващи* богомили се женят и създават деца. Наред с другите наставления, богомилите изискват от своите последователи *да не притежават нищо*, да се откажат от всички материални блага. Те ги убеждават, че колкото по-беден е човек, толкова по-близо стои до степената на съвършенството. Смятат бедността за добродетел и необходимо условие за всекиго, който действително желае нравствено да се усъвършенства. Богомилите учат, че пътят към съвършенство и към отвъдземно спасение е открит за всички хора. Не съществуват никакви пречки за осъществяването на този идеал. Според тях, придобиването на земни блага не съответства на стремежа към душевно спасение. Те изтъкват думите на Христос, че *по-лесно камила ще мине през иглени уши, отколкото богат да влезе в Божието Царство*. Според богомилите, всяко желание да се назове нещо *мое* и *твое* отклонява човека от духовния свят и го прави слуга на мамона. Цитират и текста на Евангелието: *Ако искаш да бъдеш съвършен, иди, продай имота си, и го раздай на бедните; и ще имаш съкровище на небесата* (Матей 19:21). За тях *богат* и *грешник* са тъждествени понятия. Богомилите се позовават на Христовите думи: *Не е прилично да се трудим и да вършим земни дела, както е казал и Господ, не се грижете какво ще ядете или какво ще пиете, или с какво ще се обличате. Защото всичко това дирят езическите народи*. Те учат, че въздържаният и аскетичен живот е първата и главната стъпка към преодоляване на греховната плът и победа на духа над тялото. Според тях, има седем гряха или пороци, с които дяволът изкушава хората: измамата, разврата, скъперничеството, кражбата, богохулството, омразата и раздорът.

Стремеж към духовното, принижаване на сетивното, преодоляване на земното и преходното в името на светостта - това са основните богомилски идеали, за които те понасят страдания и смърт. В проповедите си казват, че всеки може да се освободи от властта на Сатаната чрез силата на Любовта, а чрез Истината и Мъдростта човек може да промени живота си и да тръгне по духовната пътека, която ще го отведе в Божието царство. Считат, че целта на живота е да се преодолее материалното и да се отхвърли всичко лично, свързано със стремежа към постигане на богатство и власт. Всеки трябва да се стреми към това, да облагороди и одухотвори материята, за да я преобрази, учат те. *Недейте обича света, нито каквото е на света. Ако някой обича света, той не милее за Отца. Защото всичко, що е на света - възжелението на плътта, пожеланието на очите, тщеславието на живота - не е от Отца, а от света; светът ще премине, както и неговото възжеление; само който върши Божията воля, той пребъдва вовеки* - пише в **Катарския требник**, ползван от богомилите като богослужбена книга. Те отдават особено значение на разпоредбите на Христос: *Знай при това, че Той е заповядал човек да не върши прелюбодеяние, нито човекоубийство, нито да лъже, нито да си служи с каквато и да е клетва, да не взема чуждо, да не краде, нито да прави на другите това, което не иска нему да се прави, да прощава на оногова, който върши зло, да обича враговете си, да се моли за своите клеветници и обвинители и да ги благославя, а ако някой го удари по едната страна, той да му обърне и другата... Да не съди и осъжда, и много други заповеди, оставени от Господа... Ще трябва също така ти да оставиш този свят и неговите дела, и нещата, които са от него...*

В своето съчинение Бонакурзус прави подробно изложение на катарското учение: *Те отхвърлят напълно всички учени богослови, именно Амброзий, Григорий, Августин, Йероним и всички останали. Ако някой яде месо, яйца, сирене или нещо друго от животински произход, правел го за своя гибел. Смятат, че чрез освещаването с вода по никой начин не може да се приеме Дух Свети. Не вярват, че някаква видима материя може по какъвто и да е начин да се превърне в тяло Христово. Вярват, че всеки, който се кълне, ще бъде погубен и че никой не може*

да се спаси, освен с някакво полагане на ръцете, което те наричат кръщение и възобновяване на Светия Дух... Накрая катарите казват, че никой не може да се спаси без тях.

В богомилските общини властва единствено духът на взаимопомощта, поради това там няма бедни и нуждаещи се. Богомилите притежават общи имоти и обща каса, от която разпределят парите според нуждите на членовете на братството. В обработването на общинските земи участват всички, с изключение на *съвършените* богомили, които се отдават на разпространението на учението.

Писателят Райнер Сакони установява, че през 1250 г. броят на *съвършените* в Европа е около 4000. През втората половина на XII и началото на XIII век от Атлантическия океан до Черно море има 16 богомилски общини, в Мала Азия - една, а в Константинопол - две.

През XIII век броят на привържениците на *българската ерес* в Европа е четири милиона, а това е цифра, дадена от противниците на богомилството.

Поели пътя на апостолската си мисия, богомилите се стремят чрез Светото Писание да превърнат хората в предани християни, обединени в религиозни общини, по подобие на есейските и древнохристиянските. Свещеното Писание обаче те възприемат диференцирано, като изразяват различно отношение към Стария и Новия Завет. Отричат Стария Завет, или както го наричат *Мойсеевия закон*, тъй като, според тях, той не е извор на християнската вяра.

Васил Златарски отбелязва: *Свободното си време богомилите употребявали... за спасението на душата: обхождайки страната, те проповядвали учението си, четели св. Писание и много се молели..., четели и слушали само Новия Завет..., молели се много пъти денем и нощем, и то там, дето намерят, на закрито и открито... Четели само една молитва "Отче наш"..., допускали само своето "духовно кръщение"..., не вярвали във възкресението на мъртвите... Не признавали църковната йерархия и изобличавали живота и нравите на представителите ѝ; те се отнасяли враждебно и към държавата, като представител на материалната сила, физическото принуждение, създаване на злото начало; те отричали войната като насилие и масово избиване на тела, които не успели своевременно да послужат по делото за въздигане на духа; избягвали клетвата и не признавали съд и наказание..., учели (хората) да не се покоряват на върховната власт, корели богатите, обявявали за грешници пред Бога хора, които служат на царя и на чиновниците му, уговаряли робите да не работят на господарите си... Духовенството... отблъснало народа от себе си. И ето, явява се поп Богомил със своето учение, и народът се прилепя към него; в неговия основен принцип той виждал отглас на своите езически вярвания за добрите и злите божества..., в неговите прости, ясни и понятни проповеди хората намирали нагледно и достъпно за себе си обяснения на всички интересувачи ги религиозни въпроси... Богомилите привличали населението... със своя скромна, строг, въздържан и трудолюбив живот, а най-вече със своите приветливи и внимателни обноски..., със своите социално-политически възгледи, които отивали в разрез със съществуващата в България действителност и със социално-политическите отношения. Те силно негодували против въведения в онова време изтънчен разкош на византийската аристокрация в горните слоеве на българското общество и поради това много укорявали богатите; не по-малко радикални се явяват в проповедите си против държавния и обществен ред в държавата: те отричали царската власт и изобщо властите... Богомилите умеели добре да схващат нуждите на времето... Техните демократични принципи, които напълно се сходили с народния дух, тяхната борба, която била водена колкото от религиозно-нравствени убеждения, толкова и за подобряване на съществуващия държавен и социален ред, ясно показват, че това учение имало и политически и социален характер в XI и XII векове, че богомилското движение не било нещо случайно, а явление, което произтичало от самите потребности на времето и обхващало всички въпроси, които вълнували българския дух в X век... В него се изразил народният протест както против църквата и държавата, които по своята уредба били чужди на народните схващания, тъй и изобщо против нравствения упадък и безогледното подражание на всичко небългарско, които докараха чуждото и пагубно за държавата византийско влияние... [8]*

Корените на богомилския светоглед трябва да се търсят в Евангелията. Богомилството е основна част в средновековното християнство. То запазва древните християнски традиции (тълкуване на Новия Завет, кръщелната литургия с полагане на ръце, строгостта и суровостта на аскетичните *съвършени* богомили). Това е най-съществената черта - стриктното придържане към текстовете на Евангелието и стремежът към точното му приложение във всекидневния живот.

Никола Филипов заявява в книгата си **Богомилството**: *Ние виждаме в нашето богомилство същото онова отричане на църковната йерархия, на църковните традиции и обреди, същото онова учение, според което Свещеното Писание е единственият извор на вярата, каквото откриваме в Раформацията.* Той привежда следния цитат от Рачки: *Не можем да се съмняваме, че българският реформатор чрез своите две начала (общо свещенство и Свещено Писание, свободно тълкувано, като единствен извор на вярата), върху които основава християнската*

част на своето учение, е непосредствен участник в жестоката борба, която се подигна по-късно на Запад против йерархията и традициите. [22]

Богомилите тълкуват евангелските чудеса, извършени от Христос и апостолите, алегорично, а не буквално. Особеното им предпочитание към Евангелието на Йоан може да се обясни с разбирането, че именно то съдържа езотеричната страна на Христовото учение.

Католическият съдия Жак Фурни пише следното в обвинението на инквизиционния съд в гр. Памие: *Делата, които историческите книги на Стария Завет отдават на Бога, албигойците ги отдават на принципа на Сатанаил, това значи на материята...* И по-нататък: *Катарите мислеха по-иначе, отколкото църквата...* *Те говореха за независима вечна материя.*

Съборът, свикан в замъка Ламбер, близо до Алби, през 1165 г., представя едно от най-старите свидетелства за отричане на старозаветните книги и от френските катарите. Отрицателното им отношение е обосновано с противоречията между Стария и Новия Завет.

Евтимий Загавин уточнява: *Те отхвърлят всички Мойсееви книги..., тъй като били по внушение на Сатаната. Приемат и ценят най-високо само седем. Те са: псалмите, Книгата на 16-те пророци, Евангелията, Шестата книга от Деянията заедно с всички апостолски послания и Откровението на Йоан Богослов.*

В своята **Беседа против богомилите** Презвитер Козма пояснява: *Църквите (те) считат за кръстопътища, а литургиите и другите служби, които се извършват в тях - за многодумие... Еретиците хулят йереите и всички църковни санове, наричат православните духовници "слепи фарисеи".* Богомилите обвиняват църковните служители, че не спазват спасителното Христово учение и се отклоняват от новозаветните повели. *Свещениците вършат всичко наопаки: опиват се, грабят, скритом вършат и други лоши неща и няма кой да ги възпре...* - цитира думите им Презвитер Козма. Те изобличават духовенството и Църквата като цяло, че натрупва различни богатства и се превръща във велика блудница, а църковниците *потъват в плътски наслади, разкош, високомерие...* Богомилите призовават монасите и свещениците да изоставят порочния си и недостоеен живот, да спазват принципите на евангелската бедност и кротост на Христовите ученици. В своите проповеди те включват текстове и цитати от Новия Завет, с които осъждат *грешните слуги на Сатаната*. Използват аргументи от Свещеното Писание, с които оборват своите противници, които живеят *плътски*, а не *духовно*, разобличават ги, като посочват разликата между думите и делата им. Укоряват *божиите служители* с думите: *Ако сте свети, както казвате, защо не живеете както ви е заповядано и както пише апостол Павел на Тимотея: епископът трябва да бъде непорочен, мъж на една жена, трезвен, честен, целомъдрен, поучителен, не пияница, не пакостник, кротък, не крамолик, не златолюбец, добър уредник на своя дом; така и дяконите трябва да бъдат честни, не двуезични, да не пият много вино и да са много известни с добро; трябва по-напред да се проверяват дали са такива, и ако са непорочни, тогава да служат. А ние не виждаме да сте такива...*

Много исторически свидетелства и примери ни позволяват да установим, че тези, които в тази епоха стоят начело на Църквата, съвсем не са последователи на Христос. Самата институция няма нищо общо с апостолската Църква от първите столетия. Едва ли е нужно да се пояснява, че инквизиторите, преследващи брутално своите цели, не са никакви християни. Никой човек от средните векове не е можел да се чувства в безопасност, ако не споделял общоприетите възгледи, наложени от църковниците.

Може да определим Средновековието като *времето на кладите*. В този период над девет милиона души в цяла Европа са подложени системно на изтезания и смърт. Архивите на Инквизицията съдържат потресаващи признания на еретици, изтръгнати чрез ужасяващи мъчения. Много от документите са неоспоримо доказателство за невежеството, жестокостта и фанатизма на инквизиторите. Описани са безброй трагедии, документирани са зверски убийства дори на деца.

Като обвиняват служителите на Църквата, че нехаят за болките и нуждите на хората, богомилите поучават своите последователи да не вървят по пътя на духовенството, което *погубва себе си в прегрешения*. В своите проповеди те изтъкват: *За какво е изобщо свещеникът, той не е нужен...* *Тази Църква опи с виното на своя разврат всички земни царе и големи владетели, които се увлякоха по земния блясък.* Богомилите не приемат твърдението на църквата, че властта произхожда от Бога и че всеки трябва да се покорява на държавната уредба и обществените изисквания. Според тях, Сатаната е създател на земните царства и е господар на целия материален свят, а чрез властниците той причинява страдания и мъки на хората. Козма споменава какво е тяхното отношение към властта и управниците: *Като хулят богатите, учат своите да не се подчиняват на господарите си; ненавиждат царя, ругаят старейшините; укоряват болярите; мислят, че са омразни на Бога които работят за царя, и заповядват на всеки слуга да не работи на своя господар...* [26]

От *Синодика* на цар Борил научаваме, че богомилите искат да се вземат от църквите и манастирите всички имоти, които са им подарени от *благонерните царе и богобоязливите християни*. Както се вижда, богомилите се явяват и противници на съвременния им обществен ред.

Тези възгледи на богомилите не ни учудват, понеже напълно хармонират с техните религиозни и етични принципи. Тъй като смятат, че материята изобщо е дело на злото начало, те ненавиждат богатството и материалните блага, както и самите богати.

Богомилите твърдят убедено, че духовенството не е необходимо като посредник между вярващия и Бога, че свещениците не са лица, притежаващи *Божията благодат*, а обикновени хора, някои от които много порочни и грешни, незаслужаващи почитта, която изискват от вярващите към себе си като *Божии служители*. В проповедите си ги изобличават, като посочват разликата между думите и делата им. Вместо *вярата*, получена от втора ръка, те извеждат на преден план личното познание, религиозния и мистичен опит, който придобива всеки отделен човек и който наричат *гносис* - от гръцката ума за *познание*. За тях *гносисът* е по-важен от всички вероизповедания и догми. Уверяват също, че няма полза от обредите, които извършват изпълнените с грях духовници и призовават вярващите да не плащат църковен десятък. Наричат църквата *Ирод*, тъй като тя, подобно на този жесток цар, *се опитва да унищожи роденото у тях слово на истината*.

Френските катарски казват, че *материалната църква не е добра и в нея не може да се произнася молитва*. Марсел Дандо пише: *Богомилите учат никое от техните деца да не ходи на църква*. Противно на църковната практика, която превръща храма в единственото място за духовен живот, те се молят навсякъде. За тях *църквата е малката стаичка на душата на всеки човек*. Богомилското учение напълно отрича храма като *дом на Бога* и освобождава средновековния човек от страхопочитанието пред *Божиите представители на Земята*.

Интересно е да се отбележат думите на френския катар Арно Тасер пред инквизиционния съд: *Аз бих искал църквата да бъде разрушена и литургиите да се извършват посред пазара или на полето, а всички свещеници да бъдат изпратени отвъд морето*.

Като доказателство, че не е необходимо вярващите да посещават църковните сгради, за да се молят, богомилите се позовават на думите на Христос: *А ти когато се молиш, влез в скришната си стаичка, и като затвориш вратата, помоли се на своя Отец, Който е в тайно; и Отец ти, Който вижда в тайно, ще ти въздаде наяве* (Матей 6:6). Според тях, молитвата трябва да бъде съсредоточена вътре в самия човек, а под *стаичка* трябва да се разбира умът.

Църковните служби те считат за *жертва*, принасяна на живеещите в храма дяволи. В *Паноплия догматика* Евтимий Загавин уточнява: *Те казват, че във всички свети храмове живеят демони, които са си ги поделили съобразно със своя ранг и сила*.

Освен църковните храмове и извършваните в тях богослужения, богомилите не признават и различните тайнства, обреди и символи, влизащи в понятието *църковен култ*. Почитането на иконите определят като идолопоклонство, а за кръста твърдят, че е най-омразен на Бога, тъй като на него е разпънат Исус Христос. Презвитер Козма пише: *Себе си заблуждавайки, така говорят за Господния кръст: как да му се покланяме? Понеже евреите разпнаха на него Божия Син, затова кръстът е най-омразен Богу. - Ето защо те учат своите да го ненавиждат, а не да му се кланят, като казват тъй: Ако някой би убил царския син с кръст от дърво, може ли това да бъде мило на царя? Същото нещо е и с кръста спрямо Бога... И по-нататък: Какво говорят за светото причастие? - Причастието не се извършва по Божие повеление, нито е Христово тяло, както вие говорите, а е като всяка проста храна. Христос, когато е действал, не е извършвал литургия, затова ние не я почитаме (казват те)... [26]* Като отричат, че изобщо съществуват светци, тъй като *свят е само Бог*, те не признават и преклонението пред техните мощи, които за тях са само обикновени кости на мъртъвци. Евтимий Загавин пише, че когато Василий Врач бил запитан по какъв начин останките на светците вършат чудеса, той отговаря: *Понеже в тях са се заселили дяволи, които са останали в гробовете, вършат чудеса, за да измамат неопитните и да ги склонят да почитат нечестивците като светци*.

Те отрицат причастието чрез приемане на хляб и вино и казват, че действителното причастяване на християните трябва да се схваща символично, в смисъл на възприемане на евангелското учение и думите на Христос. Козма пояснява, че наричат *тяло* четирите Евангелия, а *кръв* - апостолските деяния.

Богомилите наричат Иоан Кръстител *водоносец*, защото кръщава с безполезна вода. В едно анонимно съчинение от XIII век срещу катарската ерес се пояснява: *За Иоан Кръстител еретиците казват, че бил изпратен от дявола, за да попречи на проповедта на Христос. Така вярват и българите*. Друг автор свидетелства още нещо: *Нашето кръщение наричат "Иоаново", тъй като то се извършва чрез вода, а своето наричат "Христово", и то било извършвано, както те си мислят, чрез Светия Дух*.

Ръоне Нели подробно обяснява значението на Консоламентата (от латински - получаване на утеха) - духовното кръщение и най-важната церемония на катарите: *Консоламентът има за цел да*

свърже душата с Духа, да даде на вярващия опрощение за миналите му прегрешения и да му възвърне истинската свобода - "не свободна воля", а способността да разпознава Злото и вътрешната сила да му противостои. Едва тогава той постига онази степен в своето развитие, когато не е възможно сам, по своя воля, да извърши и най-малко зло. След като е получил духовното си кръщение, свършеният християнин трябва да живее като образец праведник. Да не извършва убийство - нито на война, нито в случай на неизбежна самоотбрана. Да не допуска и "разврат" - с тази дума катарите определяли всяко действие на плътта. Забранено му било и да се заклева. [27]

Цариградският монах Евтимий от Акмония пояснява в съчинението си от 1034 г., че според малоазийските богомили, възкресение от мъртвите няма да има. Те проповядват, че ще възкръснат само душите, а не тленната плът. А Евтимий Загавин разкрива схващането на богомилите, че свършените веднага ще влязат в Царството Божие. Те не умират, но се променят като насън, като събличат тази глинена и телесна обвивка и се обличат в нетленната и божествена дреха на Христос. Получили неговата плът и неговия образ, и съпроводени от ангели и апостоли, те отиват в царството на Отца, а тялото, което са свалили от себе си, се разпада на прах и пепел, за да не възкръсне никога.

Като отхвърлят всички молитви и песнопения в чест на Христос и Богородица, богомилите признават единствено молитвата *Отче наш*, понеже е дадена от самия Господ. Според тях, не апостолите установяват службите и тайнствата в Църквата, а Йоан Златоуст и другите църковни отци, затова не приемат нищо, което не е включено в Евангелията и апостолските послания. Поясняват, че целият блясък и сложната претрупаност на църковните ритуали нямат нищо общо с Христовото учение, взето в неговия чист духовен смисъл. Напълно отричат цялата църковна йерархия и външните прояви на религията, изтъкват, че те противоречат на първоначалните християнски принципи.

Църковният календар, изпълнен с празници и чествания на светци и мъченици, няма задължителна стойност за богомилите. Неделята те приемат за ден, подобен на другите, затова работят и постят, противно на църковните канони. Разясняват на вярващите да не се кланят на иконите, които смятат за идоли. Обръщат се към тях с думите: *Никой не е видял Бога, защото Той е Дух, и които Му се кланят, с дух и истина трябва да Му се кланят* (Йоан 1:18;4:24).

Богомилите постят три пъти в годината по 40 дни, освен това остават на хляб и вода всеки вторник, четвъртък и петък от седмицата. Според Презвитер Козма, те постят и в неделя. На Запад кандидатите за *вярващи*, според изискванията, се подлагат на пост понеделник, сряда и петък до деветия час от деня.

Те обвиняват църковниците, че нарушават евангелските закони за милосърдие и унищожават всекиго, който се противопостави на църковните догми. Пред съдиите на Инквизицията на Араския събор през 1025 г. катарите се защитават с думите: *Нашето учение и нашият закон не противоречат нито на евангелските предписания, нито на светските установления на апостолите. Защото ние учим, че трябва да изоставим света, да обуздаем възжеланията на плътта, да живеем с труда на своите ръце, да не нанасяме на никого оскърбления и да проявяваме любов към всички, които се стремят да ни следват. Босненските патарени се обръщат към своите ексекutori: Позволено е да се изобличават и преследват враговете с думи, но не и да се убиват физически, тъй като това е противно на евангелските поучения.*

Предани на Христовото Слово, богомилите обвиняват служителите на Църквата, че нямат за цел да разкрият същинското християнство, а се стремят да заблуждават хората и да ги държат в подчинение и зависимост. Основен постулат в тяхното учение е спазването на закона на любовта и жертвата. Чрез безкористно служене на Бога и хората те се стремят към благочестив и самопожертвувателен живот. Според богомилите, всички хора са братя и деца на небесния Отец. Вярата им във всепобеждаващата сила на доброто им помага да устоят на преследванията и изтезанията.

Големият противник на богомилите Евтимий Загавин в своето съчинение изтъква чистотата и строгостта на богомилските нрави: *Те наставляват просто обучаваните, като ги увещават да вярват в Отца и Сина, и Светия Дух, и да знаят, че Христос е приел човешка плът и дал на апостолите Свещеното Писание. Те ги съветват да спазват евангелските повели, да се молят, да постят, да бъдат чисти от всякакви пороци, да не притежават нищо, за понасят злото и да бъдат смирени, да говорят истината и да се обичат помежду си. Изобщо ги поучават на всичко добро. Всеки, който влиза в богомилската общност, не може да върши човекоубийство нито в случай на война, нито в случай на самозащита. Той е получил целувката на мира.*

Те се обявяват против убийството не само на хора, но и на животни и считат насилието за смъртен грях. Никога не носят със себе си оръжие и са готови по-скоро да умрат, отколкото да отнемат нечий живот. Въпреки безбройните опасности те винаги казват истината и отказват клетвата. Техните врагове използват един коварен начин за бързото им откриване. Стефан дьо Бурбон описва

как католическите войници по време на кръстоносните походи срещу катарите и албигойците принуждават заподозрените да убият кокошка или някое друго животно - и при отказ узнават кои са привърженици на еретиците. Инквизицията също използва това средство, за да установи кои от задържаните са богомили.

В земния живот те виждат важен фактор за усъвършенстването на човешката личност. Немският историк Дьолингер доказва тезата, че богомилите приемат учението за прераждането като закон на човешката еволюция. А Морис Магр пояснява: *Според албигойците, възвръщането на човека към Божественото се извършва чрез последователни прераждания... Те учат, че чрез самоотричането, любовта и закона на служенето "човек се освобождава от колелото на преражданията и влиза в живота на свободата".* В основата на богомилската гносеология стои законът за причината и следствието, известен като *Карма*. В книгата си **Ръкописите на катарите** Ръоне Нели пише следното: *Душите трябвало да се освобождават постепенно в течение на последователните прераждания, при които придобивали опит спрямо нещастията. Следователно всеки човек, който един ден реши да се приобщи към катарството..., не е далече от спасението. Другите, обикновените вярващи или невярващи, тънещи все още в невежество и в зло и не разполагащи със свободата, ще трябва да изчакат, докато времето и изпитанията ги преобразят - тъй да се каже - противно на волята им. [27]*

Представителите на Църквата през Средновековието, а и някои съвременни автори, посочват изненадващото спокойствие, с което богомилите и техните западни последователи посрещат страданията и смъртта. В това те виждат израз на богомилското презрение към живота и желание за отказ от него. Но истината е друга - един от богомилските принципи е, че животът не може да се прекъсва насилствено и преждевременно, той трябва да се изживее докрай. Богомилите учат, че животът е задължение, което трябва да се изпълни достойно. За тях всеки човек трябва да завърши земните си дни в *телесната обвивка, ...за да заслужи мястото си в света на съвършенството*, както пише в апокрифа *Видение Исаево*.

Богомилите приемат идеята, че душата е обхваната от материалното си съществуване и не желае да напусне телесната си форма или *земната си плътска обвивка*. На тях принадлежи схващането, че *животът се повтаря многократно*. Те смятат, че съвършенството се постига постепенно, стъпка по стъпка, по безкрайната стълба на еволюцията. То се създава от живот в живот, за да се стигне до най-висшата степен на съществуване в небесните йерархии. В богомилското учение се казва, че *никой не може да бъде спасен..., ако не премине през една продължителна еволюция чрез повторение на живота*, установява Д. Роше.

Последователните повтаряния на живота, известни като прераждане, позволяват чрез *връзките на кръвта да се преобразува човечеството с помощта на чистата любов*. Доктрината за повторението на живота (реинкарнация) говори за отношението на богомилите към семейството. Ръоне Нели уточнява: *Семейният живот, според тях, е необходим, за да могат несъвършените души да се превъплътят отново, за да се очистят. [27]*

Така вратата в последователните животи на човека отразява отношението на богомилите към женитбата и семейството.

Френският професор Фернан Льокен в своята книга **Драмата на катарите, или необходимата ерес** се спира на обвинението в песимизъм, отправяно към богомилите - като към някаква подновена форма на източните мистични учения. Той прави следния извод: *Идеята у богомилите (катарите) за усъвършенстване на човека по пътя на последователно повтаряне на живота няма нищо общо, нека се подчертае тази основна нейна страна, с вечното и автоматично подновяване на метампсихозата така, както я проповядват в античността източните религии...* Авторът пита: *Може ли да се нарече песимист катарът, който смята, че съвършенството е възможно да се постигне от индивида чрез борба през неговото лично съществуване...*

Представата на богомилите за развитие на човека по пътя на прераждането изразява още веднъж един основен жизнен принцип. В книгата си **Ръкописите на катарите** Ръоне Нели подчертава: *Катарите имали не само задължение да спасят своите души, но трябвало да се противопоставят на всяка опасност да изпаднат в служба на "княза на мрака" в борбата му против "княза на доброто", т.е. да не би да престанат да се борят чрез отказ от живота. Ето защо те пазели безкрайно живота, като забранявали абсолютно самоубийството под каквато и да било форма. И за тях нямало смекчаващи вината обстоятелства... Те никога не са одобрявали самоубийството.*

Според богомилите, най-недостойно е човек да се страхува от смъртта и страданието. Страхът показва безсилие, а те са смели и решителни хора, които се противопоставят на злото с добро. Със самопожертвувателния си живот, твърдост и кураж показват, че са по-силни от смъртта. Това е израз на непоколебимата им верност към идеите и въпрос на висша добродетел, която разкрива едно от

най-високите етични качества на богомилите - именно спокойствието да посрещат мъчения и смърт в името на своя идеал. Както пише Николай Райнов, *богомилите умеят да умират за мисъл*.

Надмогнали земното, изкупили човешката си греховност чрез подвижнически живот, изпълнен с лишения и страдания, съвършените богомили се превръщат в *светлината на света*. Те твърдят, че душата е еманация от Бога. След като се пречисти чрез многобройните превъплъщения в различни тела на Земята, тя става достойна да се възвърне и слее със своя Божествен първоизточник. За малоазийските богомили, наричани *фундагиагити*, Евтимий от Акмония споменава следното: *Казват, че само две неща от видимия свят са създание на Бога - слънцето и човешката душа*. Есхатологията, т.е. вярването, че предстои второто идване на Христос, съпроводено със съд и наказание на грешниците, не споделят всички богомили. Монахът-писател отбелязва: *Злочестивците учат, че не чакат възкресение на мъртвите, нито Второ пришествие, нито Божий съд. Твърдят, че цялото управление над земните твари, както адът, така и раят, се намира под властта на управителя на този свят - дявола. Той праща приятелите си в рая, а неприятелите си в ада и няма нищо общо с Бога: Бог властвал над небесните предели, управителят на света - над земните*. Според тях, разделението на Вселената ще продължава вечно.

Пред съда на Инквизицията в гр. Памие еретиците *бугри* казват: *Няма друг ад във видимия свят... Тази земя е ад. Дори правото тук е безправно*. В един средновековен текст се пояснява: *Съвършените бугри не вярват, че има блажен рай, нито мъчителен ад. За тях няма друг ад, освен ада на Земята*.

Някои изследователи правят задълбочен анализ на изображения върху богомилските надгробни паметници и установяват, че богомилите първи достигат до схващането за хелиоцентричната структура на космоса. Авторитетни учени твърдят убедено, че те почитат и се прекланят пред жизнената сила на Слънцето, позната като *прана*.

Слънцето е един от символите в богомилската емблематика. То е представено като диск, от който излизатлъчисти стрели, губеци се в безкрая, и като слънчево колело с пет спици. На богомилските паметници Слънцето е с формата на роза, чиито листчета са с различна форма и различен брой. Най-често богомилската *слънчева роза* е с централен диск и шест кръгчета, разположени наоколо. Нейните стилизирани очертания напомнят графичния модел на Слънчевата планетна система - Слънцето в центъра и шестте видими планети, които го окръжават. Понякога *слънчевата роза* е затворена с очертанието на една пълна окръжност, която ѝ дава завършеност и символизира астрономичното единство на планетната система. Тя се среща в България и Босна, където богомилството става за известен период почти официална религия. По нашите земи, където то е жестоко преследвано, а по-късно ислямският фанатизъм унищожава всичко, което противоречи на ислямските представи, са останали само няколко дялани плочи с издълбани по тях богомилски *слънчеви рози*.

Подобно на българските богомили, катарите на Лангедок също използват *слънчевата роза* с шест овални листчета. Два оловни медала, подобни на тежките антични монети, намерени в опожарения Монсегюр, имат върху едната си страна затворена *слънчева роза* с шест закръглени листчета.

Слънчевата роза, като розетка, във всички нейни форми и разновидности, дава основание на някои изследователи да я разглеждат като *богомилски кръст*. Всъщност тя отразява известна връзка с идеята на богомилите за централната роля на Слънцето в планетната система.

Някои археолози допускат, че т. нар. *Слънчев кръст*, или кръстът с равни рамене, е богомилски. Такъв е *живият кръст*, който представлява стилизирана човешка фигура с разтворени ръце, кръст в *антропоморфичен стил*. Но проф. Рьоне Нели не споделя това мнение и за него *всички богомилски и катарски кръстове са хипотетични*.

Австрийският професор Херберт Фишер, който изследва изображенията по богомилските надгробни паметници, открива в тях хелиоцентричното становище на богомилите за структурата на Космоса. В богомилската надгробна емблематика преобладава идеята за *Слънцето като майка на Земята*. Фишер пише: *У богомилите Слънцето е "ос" на планетната система*. В своите символи те въпроизвеждат небесните светила и показват доминиращата роля на Слънцето, което е *господар не само на деня, но и на нощта*. За тях то е велик *тъкач* на светлина.

Надгробните изображения позволяват да се допусне, че богомилите знаят, че Слънцето осветява и задната част на Земята. Техните символи представят последователно циклите на неговото движение: изгрева, залеза и промените на сезоните. *Освен това, Слънцето е показано като "среда", като "център на космическо движение"* - допълва Фишер.

Символиката на богомилите, която поставя Слънцето в същината на мирозданието, е израз на хелиоцентризъм. Според тях, материалната съединителна тъкан между различните части на Космоса е светлината, която се излъчва от небесното светило и обхваща в своята лъчиста мрежа всички планети, цялата материя, запълваща Космоса. Около него те създават нова представа за небесната

сфера. Богомилски изображения представят Слънцето в средата на едно *космично хоро*. Този символ показва едновременното въртене около един център и въртене около собствената ос. Това едновременно и двойно движение напомня за обикалянето на Земята около слънчевия център и около своята ос. Следователно, в богомилските символи може да се открие взаимното въздействие между *потока на слънчевата сила и земния поток*. Слънцето и Земята взаимно си въздействат, а това е добре известно на богомилите. За тях всичко е свързано, неделимо и зависимо - земното и небесното, частното и общото. Всичко се движи около оста на доброто и злото, които са нейните два полюса.

По думите на изследователя на богомилските символи Херберт Фишер, *човекът у богомилите е пътник, който крачи по Земята, загледан в Слънцето*. Значението на богомилската космогония изтъква и проф. Фернан Ниел в труда си **Монсегюр - вдъхновената планина**. Архитектурният план на замъка в Монсегюр, задълбочено изследван от него, се основава върху различните положения на слънцето през деня и четирите годишни времена. В крепостта и процепите, оставени в нея, е вградена закономерността на траекториите на Слънцето по небесния свод. През отворите на прозорците и бойниците, разположени на различни нива и под различни ъгли, слънчевите лъчи проникват до вътрешността на сградата през целия ден. Така архитектурата на целия замък се покрива с богомилско-катарската идея за Слънцето като *център на видимия свят*.

Върху някои запазени надгробни паметници на богомилите са изобразени Слънцето и Луната, които са най-често срещаните символи. В своите подробни изследвания известният специалист Александър Соловьев допуска, че тези изображения имат дълбоко символично значение. Според езотеричното учение на богомилите, Слънцето и Луната са небесни ладии (кораби) - *жилища на душите на праведните преди тяхното заминаване за рая*. Това древно учение е възприето от босненските богомили и затова те така често ги изобразяват върху своите надгробни паметници. Тези символи показват също и зависимостта на човека от планетите и звездите. В пещерата Ламбрив в Пиренеите, където последните катари потърсват убежище и са жестоко избити, могат да се видят някои рисунки върху скалите, изобразяващи знака на Слънцето, монограма на Христос или теоморфния *Слънчев кръст*, кръста на възкресението. Това потвърждава тезата, че те използват символа на кръста.

Макар и по-рядко, на някои паметници може да се види изображение на петолъчна звезда, която, според археолозите, е остатък от една много стара традиция на питагорейците, чиято емблема е пентаграм. Символът на пентаграма съществува и у някои източни мистични и религиозни учения.

Върху един обелиск, изложен в двора на музея в Сараево, много ясно е издълбан мотив от космогонията на богомилите, тъй както е даден в тяхната *Тайна книга*. Според тази книга, предвечният мир обхваща следните стоящи една над друга части: най-отдолу огнената бездна, над нея водната стихия, после земята, плаваща във водите и носена от две големи риби, които по волята на невидимия Отец поддържат цялата земя. По-горе е твърдата, т.е. небесният свод, а над него следват едно след друго седем небеса.

В продължение на векове Църквата усърдно и системно унищожава всяка следа, оставена от богомилите. Затова не са оцелели от разрушение повечето паметници, съдържащи данни за същността на богомилството. За съжаление, запазените отломки са недостатъчни, за да добием пълна представа за астрономичните и астрологичните им познания.

В книгата си **Богомилското учение и история на богомилството** Антон Глогов пояснява, че богомилите в България се наричат *общари*, тъй като се смятат за приемници на древнохристиянското общезитие (обща земя при общ труд и равноправно ползване на придобитото). Според автора, за тях *човешкото прераждане е само продължение на силата на сътворението, пред която всички човеци са равни. Следователно, човекът е с еднакви права и равни задължения спрямо всички нему подобни, които са еднакво израз и творение на силата на сътворението (Бог). Олицетворение на това всечовешко равенство, което осигурява равни права и равни задължения за всички, е общезитието, общарията.* [2]

Той дава интересни подробности за тайния знак на богомилите, който представлява две елипси, пресечени под прав ъгъл. Едната елипса символизира творческата сила (Бог), а другата - силата на разрушението (Сатана). Този знак е открит в някои европейски страни.

Италианският инквизитор Райнер Сакони, известен като историк на катарската ерес, написва през 1250 г. съчинение, съдържащо изложение на катарските вярвания. Той дава интересни сведения с голяма документална стойност: *На първо място, те вярват, че има две начала, открай време, именно началото на доброто и началото на злото... Проповядват, че този свят никога не ще има край, че бъдещият съд вече е станал и повече не ще става, че подземният и вечният огън, или вечното наказание, е само в този свят и никъде другаде*. Сакони пише за себе си, че е заемал 17 години ръководно място в катарското общество като *ересиарх*, но се отрича от ереста и влиза в Доминиканския монашески орден. Преследва с особено ожесточение катарите, а от 1254 до

1259 г. стои начело на Инквизицията в Ломбардия, тъй като тази част от Италия е най-силно повлияна от тяхното учение. С усърдието си успява да спечели уважението на папа Урбан IV.

Презвитер Козма свидетелства, че богомилите отричат сътворяването на видимия свят от Бога: *Казват, че всичко е по волята на дявола. Небе, слънце, звезди, въздух, земя, човек, църкви, кръстове и всичко Божие отдават на дявола. Изобщо всичко, което се намира на земята - одушевено и неодушевено - наричат дяволско... Наричат дявола "творец на човека и на всички Божи твари". Поради голямото си невежество едни го наричат "паднал ангел", а други - "неправеден уредник"... Мислят, че той е заповядал на хората да се женят, да ядат месо и пият вино... [26]*

За богомилите във Византия, Евтимий от Акмония пише през XI век: *Дръзват да кажат..., че цялото творение на Бога - небето, земята и морето, и всичко, което се намира в тях - принадлежи на дявола, че техен творец е дяволът, а не Бог... И допълва: Казват, че имало осем небеса: седем от тях сътворил Бог и пребивавал в тях; осмото, казват, се намира под всички останали, то е видимото от нас небе, сътворил го е властителят на този свят, именно дяволът, и си почивал на него.*

Един век по-късно Евтимий Загавин в обширно съчинение се опитва да обори редица ереси. Той посвещава на богомилството специален дял и ни дава допълнителни сведения за техните вярвания. Богомилите учат, че дяволът или Сатаната е първороден син на Бога и по-голям брат на Христос. Той седял, обяснява Загавин, от дясната страна на самия Бог в създадения от Него свръхземен свят. Сатанаил обаче се разбунтувал срещу своя Отец и бил отхвърлен от небето заедно с присъединилите се към него ангели. Въпреки това, Сатана запазва творческата си мощ, която има поради божествения си произход. Чрез нея той създава земния свят по подобие на сътворения от Бога свят. Сътворява и човека, но опитите да го оживи са безрезултатни. Затова дяволът помолва Бог да му вдъхне душа - и тогава той оживява.

До наши дни достига катарската книга **За двете начала** на Иоан де Лугио от Италия, който е викарий или "най-голям" син на катарския епископ на Дезанцино. Към 1250 г. той написва обемист трактат, изграден върху практически и полемични проблеми. Според него, във вселената доминират две вечни, но съвсем не равностойни начала - на Доброто (Бог) и на Злото (Сатана). В това съчинение се казва, че човешките души са творения на Добрия Бог и би трябвало да се завърнат отново при Него, тъй като цялото Битие Му принадлежи. Злото начало има реално въздействие върху съществата. Добрият Бог, макар и ограничен от Злото начало, е по-силен от всичките му прояви. От тази книга става ясно, че покварат е била осъществена в други светове, в други небеса, преди да се реализира тук. Земята е адът, където душите трябва да изтърпят последствията от падението си, защото времето и материалният свят са царството на последствията. Иоан де Лугио и учениците му са единствените от катарите, които приемат цялата Библия. За разлика от другите абсолютни дуалисти, той не смята, че Злото е сътворило материята. То само е покварило четирите материални елемента. Според него, Злото начало е непознаваемо - то не съвпада с проявите си: *То е неуморно зло и е пълно със смъртоносна отрова.*

В един латински ръкопис от XIII век се казва: *Еретиците, чиято заблуда иде от общината Другуция (т.е. Драговичия), твърдят, проповядват и приемат, че има двама Богове без начало и без край - единият напълно добър, а другият напълно зъл. Те твърдят, че всеки един от тях е създал ангелите: добрият - добрите (ангелите), а злият - злите (демоните). Казват също, че добрият Бог е всемогъщ в своята небесна родина, а пък злият господства в цялата тази земна машина. Проповядват, че има две природи, едната добра - на безтелесните същества, а другата зла - на животните, на телесните и на земните (същества), която е създадена от злия Бог. И казват, че Луцифер е син на Бога на мрака.*

Средновековният писател Екберт Шонаугиензис отбелязва следното за учението на катарите и албигойците във Франция и Германия: *Еретиците учат, че има двама създатели - единият добър, а другият лош, именно Бог и някакво ужасно начало на мрака и злото, за което не зная дали можем да намерим по-подходящо име от "дявол". Казват, че имало два свята, от вечността противни един на друг, единият добър и другият лош, и че от тях е създадена цялата вселена. Твърдят, че душите на хората, животворният дух на всички одушевени същества и силата, която оживява дърветата, тревите и всички семена, водели началото си от Бога и съставлявали част от добрия свят, и дори мислят, че всички те поотделно били части от Бога. Учат, че плътта на всички същества, които живеят на земята, както на хората, така и на всички живи твари, произхождала от онова ужасно начало на мрака, именно дявола, и съставлявала част от лошия свят...*

Райнер Сакони включва в съчинението си специално изложение за учението на катарите от църквата на Конкорето, която обединява еретиците от Северна Италия, предимно от Ломбардия. Той пише: *Те мислят правилно, че има само едно начало, но мнозина от тях грешат относно Троицата и единството. Също изповядват, че Бог е създал от нищо ангелите и четирите*

елемента, но грешат във вярването си, че дяволът по милост Божия е създал всичко видимо или този свят. Също така те вярват, че дяволът е създал тялото на първия човек и в него вложил един ангел, който в кратко време съгрешил.

Като обяснява "заблудите" на катарите, Сакони установява: *Назарий, техен епископ и най-старши ръководител, пред мен и пред мнозина други е казвал..., че е научил тази заблуда от епископа и по-големия син на Българската църква, още преди около 60 години.*

Италианският писател Бонакурзус, който също като Сакони е еретик в Ломбардия, но после се отказва от катаризма и преминава към католицизма, в своето съчинение срещу катарите пояснява: *Те казват, че всичко, което е сътворено във въздуха, в морето и на земята, е сътворено от дявола - хора, одушевени и неодушевени тела.* Той продължава по-нататък с думите на катарите, че *дяволът създал Адам от пръст, а впоследствие той бил одушевен с ангелска душа.*

Френските катарии дават следната формулировка: *Вярно е, че ние обявяваме съществуването на два принципа, но даваме името Бог само на един от тях; що се отнася до другия, ние го наричаме материя, или с един друг термин, по-познат и употребим - "дявол".*

Богомилите застъпват възгледа, че *добрият Бог не може да създаде порочен и несъвършен свят. Настоящият свят и всички земни власти са от дявола.* Той е отговорен за порядъка, който съществува на земята, и е причината за всички бедни, нещастия, страдания и несправедливости, които измъчват живите същества и човека.

Светогледът на богомилите най-ясно се вижда в тяхната космогония, т.е. в представите им за създаването на Вселената и човека.

В учението им е застъпена окултната истина, че съществуват седем небеса или полета на живота, и имат задълбочени познания от първото, физическото или материалното поле, до седмото, което е на Висшия, Абсолютен и Вечен Дух. Те имат ясни представи за ангелските йерархии, които управляват световите, и добре познават макрокосмоса и природата, която наричат *великата книга на живота.*

По своя път богомилите достигат до вечните истини за Вселената, обществото, личността и Бога. Те са уверени, че разкриват най-дълбоките тайни на битието. Смятат, че единствено те успяват да разбулят тайните за произхода на небесния и земния свят, за появата на човека, неговата същност и бъдещето на света. Шарл Молини казва за френските катарии: *Те са събрали цялото съвременно знание.* С учението си богомилските апостоли защитават и разпространяват древната мъдрост и *новородената истина.*

Богомилите издигат духовното начало над материалното и са убедени, че доброто начало ще победи злото, Божията справедливост ще надделее и човечеството ще отрече всички дяволски творения, всички власти и разпоредби, които го потискат и погубват. Те вярват, че Сатаната ще бъде прогонен от Земята, както е бил изгонен от небето. *Както Бог е съществувал преди дявола, така Той ще остане вечен и след като дяволът престане да действа - това вярване показва, че учението на Богомил всъщност започва с монотеизъм и свършва с монотеизъм. Доброто съществува от безкрая, от вечността и ще продължава да съществува във вечността. От безкрая съществуват две сили, те са независими в своите два свята - земния и материалния, света на мрака, и небесния или духовния, света на светлината - и ще останат такива във вечността. Вярата в крайното тържество на доброто се таи дълбоко в съзнанието на богомилските последователи.* Тя е извор на оптимизъм, който ободрява духа и сгръва сърцето... на средновековното общество - обобщава в книгата си **Бугрите** Борислав Примов. [4]

Според тях, злото е не изконна същност, а вторична проява, която може да се преодолее и избегне. Оптимистичните им възгледи се открояват в цялото им учение.

Апокрифната богомилска книжнина заема основно място и става неделима част от духовния живот през Средновековието. Тя оставя трайни следи в народното творчество, става причина за създаването на редица легенди, сказания и притчи.

Според становището на официалната Църква, творбите на богомилите *сеят заблуждения* и са вредни и опасни за хората. Поради това те са включени в индексите на забранените книги и *лъжливите извънканонични книги.* На църковните събори апокрифите са анатемосани и е решено духовниците, които внасят и четат в църква *лъжеписани и неизправни книги,* като свети, да се *отлъчват, а книгите да се изгорят.* Голяма част от първите апокрифни съчинения възникват в средата на богомилите през X-XI век и са наричани еретически от църковните хронисти. Презвитер Козма описва с гняв как някои монаси *вършат безумия и изпращат всякакви разкази и книги, поръчвайки да бъдат разпространявани и в други страни, ако е възможно.* [26]

Интерес представляват твърденията на големия познавач на славянската литература А. Н. Пипин: *Историческото значение на цялата богомилска литература се състои в това, че тя е била допълнение и отчасти противодействие на онази официална църковна литература, която от самото начало се е увлякла от догматическата схоластика, с надутостта и формализма на*

византийците, без да отдаде достатъчно внимание на научния характер на образоваността, нито на нуждите на народа от живо поучение и поетическа храна.

Тъй като са системно унищожавани през вековете, от богомилските апокрифи оцелява само *Тайната книга на богомилите*, известна още като *Свети Иоанова книга* и *Иоаново евангелие* (написана е в края на XI или в началото на XII век). Този първостепенен по значение апокриф е известен с двата си преписа - единият на латински език, т. нар. Каркасонски от XIV век, запазен в архивите на Инквизицията в Каркасон, а другият - Виенски от XII век, съхраняван във Виенския пергаментен кодекс. Учените считат, че латинската версия е превод от неизвестен български първоизточник, вероятно от XII век.

Райнер Сакони обяснява, че *Тайната книга* е пренесена в Западна Европа към 1190 г. от България и е предадена на епископа на катарското общество - Назарий. Доказателство за българския произход на *Иоановото евангелие* намираме в края на Каркасонския препис, където се казва: *Това е изпълнената със заблудения книга на еретиците от Конкорето, донесена от България*. В този препис съчинението е означено като *тайно* (думата *апокриф* е гръцка и означава *скрита, тайна книга*), тъй като съдържа съкровени знания на свършените богомили, които разкриват учението само пред изпитани и достойни свои последователи. Книгата е използвана от италианските катари при техните проповеди.

Тайната книга на богомилите е основният източник, в който са разкрити космогоничните и есхатологичните им принципи и вярвания. Нейният съставител описва по разбираем начин основните възгледи за: сътворението на света и човека, борбата между Бог и Сатана, спасителната мисия на Христос, свършека на света, Второто пришествие, Страшния съд и бъдещата съдба на праведниците и грешниците. Написана е под формата на диалог между Исус Христос и неговия любим ученик евангелист Иоан; облегнат на гърдите на своя Учител по време на Тайната вечеря, апостол Иоан му задава въпроси, на които Христос отговаря.

В нея с разказва как безначалният Бог създава Вселената, съставена от седем небеса и четири основни стихии (елемента) - огън, вода, въздух и земя, както и огромен брой ангели, които са служители и войнство в Божието царство. Те са управлявани от архангели, властващи над основните стихии и над седемте небеса. Под последното, първото небе, започва въздушната шир, която обвива отвсякъде земната твърд, а най-долу, на дъното на Вселената, се намира огнената геена (адът).

Освен ангелите, Бог сътворява и своя син и главен помощник, известен като Сатанаил, Самаил или Сатана. От космогоничното описание на богомилите е очевидно, че той, като син на Бога, прилича на Него по външен вид. Задачата му е да следи живота в цялата вселена и да наблюдава работата на безбройните ангели. Въпреки ръководното място, което заема, Сатанаил завижда на славата на своя Отец и решава да стане подобен на Бога-Творец и да създаде собствено царство. Той привлича на своя страна голяма част от ангелите с примамливи обещания за *новото царство*. След като узнава намеренията на възбунтувалите се, Бог решава да накаже отстъпниците. Той лишава Сатанаил от божествената светлина и го прогонва от небесния свят заедно с присъединилите се към него ангели. В *Тайната книга* пише: *Моят Отец го преобрази поради неговото високомерие: светлината му бе отнета, лицето му стана на цвят като нажежено желязо и се уподоби изцяло на човешко лице. С опашката си той повлече третината Божии ангели. Тогава той бе изхвърлен от Божието седалище и лишен от управляването на небесата*. Съблазнените от Сатанаил ангели са от първите пет небеса, а след приобщаването си към него те също загубват светлината си.

След падението си, притежаващ все още творческа сила, той започва да изгражда своето царство и устройва земната твърд. Сатанаил създава планини, морета и океани, растенията и животните, видимото небе и звездите, планетите и слънцето. Накрая сътворява тялото на човека, но не успява да го оживи и моли Бога да му вдъхне душа, поради което тя е безсмъртна и вечна. Бог го оставя да управлява земното си царство в продължение на *седем века*, като в замяна на това Сатанаил се задължил да върне на Бога всичко, което му отнел, т.е. да попълни отново броя на служителите му в небесния свят. Това щяло да стане, след като бъде създаден човекът. Сатанаил казва, че представители от неговия род ще отидат на небето, за да заемат местата на прогонените ангели.

В *Иоановото евангелие* има описание за това, как Сатанаил създава човека, който трябва да прилича на него и да му слугува. Той казва на ангела от *третото небе* да влезе в глиненото тяло и така сътворява мъжа, а с част от неговото тяло създава жената, в която влиза ангелът от *второто небе*. По-нататък в книгата пише: *Ангелите, щом видяха, че са облечени в смъртна форма и че са различни по вид, много плакаха*. Така, според богомилите, е създадена двойствената природа на човека - тялото и душата, греховната и тленна плът и божествената и безсмъртна душа.

След Адам и Ева, Сатанаил сътворява рая и ги въвежда в него. Изпълнен със завист, че хората имат божествено начало, той се разкайва, че ги е създал, и решава да погуби собственото си творение. Сатанаил влиза в змията и съблазнява Ева, за да може да създаде собствен род и

потомство, което да владее, и да погуби потомството на Адам. От Сатанаил и Ева се раждат Калмена и Каин, а от Адам и Ева - синът им Авел. Каин убива брат си и така слага началото на убийствата. (В *Тайната книга* се споменава, че Сатанаил излива в своето потомство отровата на сладострастието.) Разгневен от действията на Сатанаил, Бог решава да го накаже.

Според свидетелството на средновековния писател Бонакурзус, италианските катари проповядват следното: *Той (Сатанаил) бил лишен веднага от божественния си образ и одежда, и от творческата си мощ, и от божественото си име, защото дотогава и той се наричал бог. Лишен от всички тези неща, той станал мрачен и противен. Но добрият Бог укротил гнева си и му позволил той да бъде повелител и господар на това, което е сътворил, след като паднал от небето.*

В съчинението си **За ереста на катарите** той пише: *Еретиците казват, че дяволът създал Адам от кал и затворил в него с върховна помощ някакъв ангел на светлината... Твърдят, че сътворил Ева, с която се съвокупил и от това се родил Каин.*

В анонимен трактат от XIII век се казва: *Еретиците, които имат своя сан от България, вярват и проповядват, че има само един всемогъщ Бог, без начало, Който сътворил ангелите и четирите елемента. Те казват, че Луцифер и неговите съучастници сгрешили на небето... Казват също, че той, дотогава добър дух, прелъстил ангелите и те били изгонени от небето. Те не загубили обаче божествените дарове, които притежавали. И твърдят, че Луцифер е този именно бог, за който се казва в "Генезиса" ("Битие"), че е създал небето и земята, и други творения за шест дни. И казват, че той е направил от глина образа на Адам и в този образ е поставил онзи добър ангел, според както се говори в евангелието: Държейки го, той го постави, като казваше: "Върни каквото дължиш!" И после си е направил Ева и чрез нея накарал Адам да сгреши.*

Българските богомили наричат Сатанаил и миродържец, и владетел, и земен княз. Неговият образ заема особено място в тяхната космогония като олицетворение на злото и създател на видимия, материалния свят. В някои апокрифи се споменава за ангели, които управляват огъня, мълниите, гърма, горещината, студа, ветровете, облаците, годишните времена. Дадени са имената на архангелите Михаил, Гавраил, Уриил и други.

В един **Анонимен катарски трактат**, датиращ от времето на публичните дебати между католически и катарски водачи в първите години на XIII век, се твърди: *Ако "цял свят лежи в злото" (Иоан 5:19), ако е забранено да го обичаме, както и нещата, които той съдържа, следователно не трябва да се вярва, че принадлежи собствено на Христос, тъй като не произлиза от Отца. И ако светът не е от Отца, значи не е и от Сина... следователно, ако царството Христово не е от този свят, ако не за него той "се моли", ако "неговите хора", които собствено му принадлежат, също не са от този свят; нещо повече, ако светът ги мрази, потапя ги в скърби, преследва ги и се сражава с тях, с Христос в това число, трябва да отхвърлим вярването, че този свят е на Христос. Същият този свят, който между другото го е пренебрегнал и съвсем не го е познал... Вярваме в Христовите слова: "Моето царство не е от този свят" (Иоан 18:36)... И по-нататък четем: Ако не трябва да обичаме света, ако не трябва да обичаме нещата, разположени в него, тогава не трябва да се говори, че те са от Бога. Защото всичко, което произтича от Бога, е добро, и следователно трябва да се отнасяме към него с любов. А този сегашен свят не е ли видимият свят?... Но нали всичко, което е от този свят, е "похотта на плътта, похотта на очите" (Иоан 2:16). И най-накрая: Тази Земя и всичко, с което тя е изпълнена, не изглеждат да принадлежат на Господа - тъй като там царува грехът, а не Доброто - и напълно обратно, по всичко личи, че принадлежи на дявола.*

Сатанаил става господар на цялата Земя и на човечеството. Неговото властване, се казва в *Тайната книга*, ще продължи до идването на Христос. През този хилядолетен период човешкият род ще живее в страдания, заблуди, престъпления и беззакония, измъчван от Сатаната, който го подтиква към греховни и пагубни дела с помощта на своите демони и лъжепророци. Сатанаил не управлява сам. Негови помощници са падналите ангели, които се превърнали в зли духове - демони. Богомилите учат, че във всеки човек живее зъл дух, който го кара да върши недостойни и грешни дела. Никой не може да се освободи от злите сили, освен получилите духовно кръщение. Според богомилското учение, Бог дава неограничена свобода на дяволите до свършването на **седемте века**. За да отклони човечеството от божествената истина и живот, Сатанаил използва Мойсей, основателя на еврейската религия, на когото внушава своя закон, чрез който са погубени безброй човешки души, еврейските пророци Енох и Илия, който по-късно се нарича Иоан Кръстител, и други личности от Стария и Новия Завет.

Сатанаил обещава на Бога, че ще осигури местата на падналите от Божието царство ангели с души от човешкият род. Като разбират това, някои от прогонените ангели вземат за съпруги земни жени, за да отидат децата от тези бракове на небето. Така създават гигантите, които се възбунтуват и привличат срещу Сатанаил измъчваното от него човечество. Той предизвиква световна катастрофа

и така унищожава гигантите и всички живи същества. По негово внушение известният патриарх Ной построява специален ковчег (кораб), в който влизат и се спасяват целият му род и животните, които взема със себе си. По този начин човешкият род оцелява, а Сатанаил продължава да го управлява.

Според богомилската христология, Сатанаил тласка хората към грехове и страдания, поради това малцина могат да получат спасение и отидат на небето в Божието царство, и да заемат местата на падналите ангели. Затова Бог се смилява и решава да спаси човешките души от нещастията. Той излъчва през 5500 година от сътворението своя Син и Слово - Исус Христос. Той се въплъщава на земята, за да изпълни волята на своя небесен Отец и да избави хората от властта на Сатанаил.

Ето как го определят катарите: *Той се наричал архангел, тъй като бил по-богоподобен от всички ангели, Исус - понеже лекувал всяка болест, а Христос - понеже било помазано тялото му. Той слязъл от небето... и получил плът, която привидно изглеждала, че е от материя и че подобава на човешкото тяло.* Те убеждават, че Христос е изпратен от Бога, за да осъществи възложената му мисия, и всъщност е излъченото от Него Слово, т.е. че Христос не е равен на Бог Отец. Христос започва да предава Божието Слово на хората. Неколкократно Сатанаил се опитва да го отклони чрез изкушения от спасителната му мисия, но не успява. Тогава решава да го унищожи и подтиква евреите да го разпънат на кръст. Христос привидно изтърпява мъките на кръста, привидно умира на третия ден и след погребението възкръсва. Тогава той побеждава Сатанаил, хвърля го в геената огнена (ада), премахва от името му ангелската сричка *ил* (така Сатанаил става Сатана). След това Христос се връща на небето и отново се слива със своя Отец, заедно със Светия Дух, който е в него. По този начин се слага край на отделното съществуване на Света Троица - Бог, Син и Свети Дух, което продължило 33 години. Френските катарски казват за Троицата, че първоначално тя образува единство, впоследствие се разделя на три при борбата на Христос със Сатанаил, а накрая става отново единна.

Не след дълго окованият в ада Сатана успява да избяга и се завръща на Земята. Неговото мъчително господство над човечеството започва отново. Като владетел на земното царство той принуждава всички властници и царе да бъдат негови служители и да изпълняват заповедите му. Според богомилите, Сатана ще властва само до Второто пришествие (идване) на Христос, когато Той окончателно ще го победи.

В духа на своята космогония, богомилите изграждат ясна религиозно-философска система. *Тайната книга* е доказателство за тяхната висша нравственост. *Иоановото евангелие* е най-забележителното произведение на богомилската апокрифна литература.

Катарският требник, съставен през XIII век, е друг автентичен документален източник, въз основа на който може да се добие представа за организационната структура, вярванията и развитието на катаризма. Требникът има славянски произход и е преработен от богомилска богослужбена книга. Съдържа следните раздели: Служба, Приемане или посвещение във вярата, Посвещение в *съвършен* богомил (*Духовно кръщение*), Моление при разни случаи, Духовно кръщение на болен вярващ и други. В него са описани обичаите и религиозният живот в катарските общини, както и основните ритуали и степените в йерархията. Тази книга е написана на провансалски език и ползвана от катарите в Южна Франция.

От *Катарския требник* става ясно, че богомилите си служат в своите проповеди с книгите на пророк Исая и Йеремиа, ползват книгата на Йов, на Исус син Сирахов, както и Псалтира на Давид и приписваната на цар Соломон книга (*Еклезиаст*). Те отхвърлят Мойсеевото петокнижие и историческите книги и приемат поетичните и пророческите, в които виждат Божие внушение. В своите проповеди използват онези места от тях, които допълват техните възгледи. Ползват също и някои от старозаветните апокрифи, като *Видение Исаяево*, *Книгата на Енох*, *Павловото видение* и други.

В *Лионски* (окситански катарски) *требник* четем: *Добре би било да спазваш всичките Божии заповеди от Христос и от Новия Завет, според възможностите ти. И знай, че е заповядано човек да не извършва нито разврат, нито убийство, нито измама. Да не полага каквато и да е клетва, да не посяга и не граби, да не причинява на другите това, което той сам не иска да се случи нему. Човек да прощава на този, който му е причинил зло, да обича неприятелите си, да се моли за своите клеветници и обвинители, да ги благославя... Ако го ударят по едната страна, да подложи и другата, а ако му отмъкнат гонелата (вид дълга роба), той да си остави и наметката. Нито да осъжда, нито да обвинява. Наред с тия, да съблюдава и много други заповеди, завещани от Господа и неговата Църква... Добре би било също така да ненавижда той свят и делата му, както и нещата, дето са от него.*

* * *

Духът на богомилството живее и днес сред българския народ и отново ще го спаси от материално и духовно поробване. Изправени пред проблемите на едно бездуховно настояще, ние сме принудени да се обръщаме към миналото, за да черпим от него упование и нравствена сила, чрез която да противостоим на изпитанията, които ни заливат. Можем да съзрем зад нас образите на

велики личности, които ни вдъхновяват за светли дела. Тези духовни водачи са носители на висши идеали и ни ръководят по трудния път на нашия живот към духовно извисяване. И като тях да се стремим към вечните ценности в годините на разруха и нищетата.

Независимо от *белите страници* на този период, пред нас се разкрива картината на едно необикновено общочовешко учение, проникнало в умовете и сърцата на средновековните хора, оставило дълбок отпечатък върху бъдещото развитие на историята. Светилниците на духовността, запалени от богомилите, осветяват не само Византия, балканските държави и страните на Централна и Западна Европа, но и руските земи. Те запалват огън, с чиито пламъци искат да пречистят света, и изгарят сами в този огън. Векове минават, докато бъдат угасени и последните въглени от него.

Приятелят на България, философът от Холандия Хари Салман е стигнал до следния извод: *Рудолф Щайнер говори за състояние на душата, при което човек е чувствителен към полярността на Злото и Доброто, и го нарича "българска душевна нагласа". От духовна гледна точка може да се твърди, че българин е човекът, осъзнаващ добрите и лошите сили и живеещ, за да помага на Доброто. В дълбините на българската душа винаги живее богомилството. Българите са дарили на Русия това българско съзнание... [6]*

Неизчислим е броят на мъчениците, които загиват върху жертвениците. Идеалите, за които живеят и умират, се извисяват над всичко земно и преходно. Те съдържат универсалните християнски принципи и надживяват средновековната епоха, а по-късно властват като неоспорима максима над целия цивилизован свят. Светът се променя, но богомилските идеи остават неизменни и днес, въпреки тежките изпитания и гибелните сътресения на времето. Богомилите първи заговарят в Средновековието за необходимостта от цялостна реформа на света. Като истински християни, те настояват за една *реформа на Църквата от главата до нейните крайници*. Строги защитници на християнския морал, те самоотвержено *чистят плевелите от църковната и обществената нива*. Тяхната бран е срещу вековно наслоените заблуди и за духовно обновление. Богомилите събарят идолите на овехтелите разбирания и премахват преградите, които издигат невежеството и религиозният фанатизъм. Като изразители на Божествения Дух те изобличават лицемерието на духовенството и разкриват основната заблуда, на която мнозина се поддават - външната показност на християнската вяра. Според тях, вярата не трябва да се пренася от вътрешния духовен живот във външни изрази, тъй като това я умъртвява. Догматичното спазване на църковните задължения превръща вярата във формализъм и тя свършва в лицемерна набожност и престорена добродетелност. Така нравствеността получава условно значение.

Подобно на Христовите апостоли тяхната борба е не *против плът и кръв, а против началствата, против властите, против светоправниците на тъмнината от тоя век, против поднебесните духове на злобата* (Ефес. 6:12). Богомилите искат да възродят угасналата религиозност, да възвърнат някогашната евангелска чистота и да възстановят нравствените ценности, дадени от Христос. Те приемат и разпространяват принципите на Христовото учение и го предават към епохата на хуманизма и Възраждането. Противопоставят се на схоластиката, разрушават каноните на Църквата и отварят простор за творческия дух на универсалното Божествено знание. Богомилството дава ценни методи за праведен живот и за социално преустройство върху основата на християнските принципи и добродетели.

Богомилите могат да бъдат определени като алхимици на духа, тъй като търсят универсалната и магичната формула за свобода, общочовешко братство, социално равенство и справедливост. Водени от желанието да създадат по-добър и по-съвършен свят, те оставят огнени следи в историята. Да считаме богомилите само за реформатори, означава да ги смъкнем от висините на духовното в калта на земното. Това, че отрицават суеверието, фанатизма, обредите, ритуалите, организираната религия и нейните пазители, е нещо второстепенно в сравнение с истинската им върховна мисия - да възстановят първоначалното Христово учение.

Според Хари Салман: *Световната мисия на богомилите се свързва с обединяването на човечеството в една голяма общност на любовта... Имало е някога, отдавна, богомилски идеал. В българската култура винаги живее паметта за него в дълбините на душата - и е достатъчно само да се съживи споменът в дълбочинната памет, за да се измъкне оттам идеалът и да продължи неговото реализиране... Във всеки човек живее по един вътрешен богомил. Когато преодоляваме Злото и градим Доброто, намираме своя вътрешен богомил... [6]*

Най-същественото и най-ценното в богомилските разбирания за човека и Бога е това, че ключът за разбиране на вселенските тайни е в онази вътрешна *светлина*, която не угасва никога в човека - Божият образ в него. Същината на богомилското учение ще остане завинаги непозната за нас, но това не означава, че не можем да отидем отвъд нея и да се стремим към целта, която искат да постигнат богомилите - Богопознание и себереализация в съгласие с Христовото Слово.

Неизброими и неизразими са благодатните последици от дейния богомилски дух за културната история на Европа. Пълноводните извори на богомилството с кристалните си води утоляват духовната жажда на хората векове наред. То е въплъщение на най-съкровените възжеления на

човечеството. Със своя идеализъм и хуманизъм богомилите превръщат средновековна България в център на езотеричното християнство.

Смели вестители на истината, те не могат да бъдат спрени от никакви трудности. Лишенията, оскърбленията, подигравките, заплахите, страданията и смъртта са безсилни да ги сломят и да им попречат да разнасят божественото си учение, което преобразява живота и показва на неговите следовници как да се изкачат по невидимата стълба на усъвършенстването към божественото Начало.

Величието на богомилите надхвърля границите на човешката мярка, затова никоя прослава за тях не е пресилена и преувеличена. *Блажен, който има силата да стане мъченик за вярата си!* - възкликва Стефан Цвайг. [28]

Заревото на богомилските кладбища свети през вековете и осветява пътя, водещ към святост и съвършенство.

Когато се говори за богомилството, необходимо е да се вземе предвид това, което е написал в книгата си **Бугрите** Борислав Примов: *Мисловният и идеен живот на човечеството е сложен и противоречив. Ние трябва да търсим да го разбираме в цялата му многостранност и разноликост, а не да искаме да го вместим в една схема. И когато не сме в състояние да го вместим в една определена схема - да го отричаме...*

Такава е често човешката природа. Когато не може да се обори някакво мнение, твърдение или учение чрез средствата на логиката, когато не се намира начин да бъдат накарани хората да не го възприемат и разпространяват, когато въпреки забраната и заплахата то продължава да печели нови привърженици и подкопава интересите на малцинство овластени, господстващи класи или слоеве, тогава те, без да се отказват от всички други средства за борба, прибегват до ругатни и приписват на противниците си всякакви най-долни качества. Историята обаче свидетелства, че зневът е лош съветник и че ругатнята е по-скоро израз на слабост, отколкото на сила... Историята не е низ от изолирани, без връзка помежду си явления, събития и движения. Всяко събитие има зачатък и всяко дава своя принос за следващи събития. Така е и с богомилството, и с Реформацията. [4]

* * *

Когато се опитаме да проникнем в дебрите на миналото, откриваме малка част от историческите богатства, виждаме само един ъгъл от този своеобразен свят, без да можем да го обхванем напълно и да придобием представа за реалните му очертания. Това е така, защото повечето от старините са отнесени от вихрите на времето. Всяка епоха разрушава някои ценности от създаденото до нея, но едновременно с това сътворява нови стойности за бъдещето. Навсякъде животът и смъртта, светлината и мракът са във вечна, непрекъсната надпревара. Поради това миналото в цялост е невъзстановимо. Винаги нещо от него безвъзвратно умира и нещо остава в днешното, за да бъде превърнато в опора на бъдното, в светлина за живеещите в мрак.

Върху корените на миналото се крепи настоящото ни битие. За да се създаде известна представа за нашата история, необходимо е старите извори да бъдат добре проучени и тяхното значение да бъде изяснено през призмата на съвременното мислене. Много често изследователите се натъкват на огромни празноти, причинени от опустошителната стихия на времето. Затова с помощта на интуицията и въображението си те могат да преодолеят празнините и да преминат над пропастите, като издигат между известните факти мост.

Според твърденията на Габриел Моно: *Ние не бихме могли да видим историческите факти на миналото, освен през знанията си за историческите факти от нашата епоха... Казват, че историята ни помага да разберем нашето време, но може би е още по-вярно, че нашето време ни помага да разберем историята... За да видим миналото, необходимо е да прибавим към науката известен личен елемент.*

Ако искаме да вникнем в същината на богомилството, трябва да излезем отвъд тесните рамки и граници на личностното си съзнание. Конвенционалното и ортодоксално мислене е безсилно да открие първопричината на явленията, а само се лута из сложните лабиринти на остарелите схващания и традиции. Незадълбочените проучвания са безплодни и нямат бъдеще, защото не могат да обхванат различните страни на даден въпрос. За да се стигне до истината, потребно е да се погледне целостта, а не да се търсят периферни, повърхностни решения и да се правят недостоверни характеристики. За съжаление има и такива автори, които превеждат историческите текстове относно богомилите на своя собствен език и съществено ги изопачават. В аргументите им и начина им на мислене ясно проличава тяхната ограниченост и високомерно невежество в духовно отношение. Правените от тях анализи не са обективни и издават користните им намерения да унищожат истинската стойност на богомилството, както и да се харесат на определени научни или църковни среди. Историческата ни литература изобилства с такива писания, представящи го в негативна светлина. *Ортодоксалните християнски дейци заклеймиха богомилството като ерес и*

разкол, но след едно хилядолетие сериозните и обективните историци оцениха това движение като един от най-ранните и мощни тласъци в развитието и тържеството на Реформацията в Европа - подчертава Георги Томалевски. [12]

Богомилското учение не би могло да се изчерпи само с общи познания, а пишещите трябва да притежават задълбочени знания за мистичните системи на Изтока и Запада. Не бива да се забравя, че само духовният човек разбира духовното. То го ръководи, става мерило за всички ценности и му дава светли прозрения. Само могъщите криле на духовността могат да го издигнат над земните измами на света.

Обвиняваният в еретизъм Себастиан Кастелио казва следното през 1551 година: *Убежденията са индивидуални преживявания, подчинени само на човека, комуто принадлежат; те не могат да се регламентират и ръководят, и никаква истина, ако ще хиляди пъти да се позовава на Бога и да се нарича свята, няма право да разрушава светостта на сътворения от Бога човешки живот... Да търсиш истината и да я изказваш така, както я мислиш, това не може да бъде престъпление. Никой не бива да бъде принуждаван да приеме някакво убеждение. Всеки е свободен да изповядва своите убеждения... Нека бъдем търпими един към друг и не осъждаме чуждата вяра... Светът, този сляп съдник, може за известно време да потисне истината, но никой няма власт над нея. Нека оставим настрана присъдата на един свят, който уби Христа, нека не ни е грижа за неговия съд, в който винаги е побеждавало само насилието. Истинското Божие царство не е от този свят... А Джордано Бруно пише: Ако онези, които знаят истината, не я доверят на хората, вместо светлина, върху Земята ще се възцари мрак. И фанатиците, обладани от безумните си идеи, ще хвърлят човешкия род в неизброими бедни.*

Има много пътища, които водят към истината, и всеки е свободен да избере този, който му харесва - тази древна мъдрост е актуална и днес. Действително има, казва Р. Ойкен, само една истина за всички, но до нея може да се стигне по различни пътища.

Стефан Цвайг стига до заключението: *Една идея, която не е осъществена, не е нито победена, нито пък опровергана; една необходимост, дори отложена, не става от това по-малко необходима; тъкмо напротив, само идеали, които не са се изхабили или компрометирали, тъй като са останали неосъществени, продължават да въздействат на всяко поколение като елемент на нравствено издигане... Всички насилствени ограничения в свободата на мисълта, в свободата на съвестта, инквизицията и цензурата, кладите и ешафодът са налагани в света не от сляпото насилие, а от втрещения в една точка фанатизъм, от този гений на едностранчивостта и вечен враг на всяка универсалност, от този пленник на една-единствена идея, която иска да вкара и заключи в своя затвор целия свят. Писателят изтъква: Тъй като във всяка епоха насилието се подновява в други форми, то и хората на духа трябва всеки път да подновяват борбата срещу него, те никога не бива да отстъпват под претекст, че в момента властта е много силна и е безсмислено да ѝ се противопоставяш с думи. Защото нужното никога не е достатъчно повторено и никога не е напразно да се каже истината. Дори и да не победи, словото все пак ще покаже вечното си присъствие и който му служи в такъв момент доказва, че никакъв терор няма власт над свободната душа... [28]*

Хари Салман през 1997 г. в София направи следното заключение пред своята многобройна аудитория: *В православието има повече вътрешна индивидуална свобода, отколкото в католицизма. Вътре в православието християнство стои Църквата на богомилите, която е вечно жива - това е свободата на Духа. В духовността е налице един единен поток - всички предишни течения са подготвили следващите, които се появяват на бял свят. Десет века след историческото богомилство има нов изблик на този импулс за българско състояние на душата, който се прояви чрез философията на Петър Дънов, пророка на новото богомилство. Дълбокият смисъл на неговата философия е: **всички свои индивидуални способности да жертваш - доброволно и по собствен избор - за да ги използваш за доброто на другите хора - точно като сестри и братя.** [6]*

Всичко казано дотук може да се обобщи с думите на Учителя Беинса Дуно: *Питат: Кои са богомилите? - Всички хора, които носят добри светли идеи, са богомили. Те са носители на Новата култура. Който не знае това казва, че богомилите развращавали народа. Не, те са оправяли света... Когато един народ закъса морално и материално, той принася в жертва своите велики хора. Няма народ в света, който да се е опълчил срещу великите идеи - срещу моралните си хора и срещу големите умове на човечеството, да е успял... Какво са дали досега българите на света? Само една малка светлина - богомилството. Доколкото можем да служим за проводници на Божествените идеи, ще имаме място в света. В една от своите беседи при Седемте рилски езера той казва: **Богомилите сега идат отново и животът сега минава в нова фаза.***

В много други свои беседи Учителя говори за богомилството: *Ако не бяха изпъдили богомилите от България, тогава, другояче щеше да протече историята на българите. Сега има*

закъснение. Затова много бързо трябва да се работи, за да се набави закъснението... Богомилите едно време от България разпространиха учението си на Запад. И сега това движение от България ще се пренесе в другите славянски народи и навсякъде... Сега искат отново да изгонят правнуците на богомилите. Казвам: Трябва да знаете, че зад нас е цялото небе. Ако българският народ приеме учението на днешните богомили, ще стане велик народ. Ако го отхвърли, ще пропадне. Ако искат да ги изгонят, от България нищо няма да остане. Ако българският народ ги приеме като добре дошли, всичко ще му върви добре. Ако той приеме това учение, ще напредне. Не го ли приеме, ще плаща контрибуции... Още в старото българско царство тогавашните водачи изгониха богомилите, които бяха носители на едно велико учение за реформирането на живота и социалния строй по най-идеалния начин, но за това изгонване българите платиха с петвековно робство под турците, защото, когато един народ не приеме великото, Божественото слово, което му се праща от провидението, и не приложи това велико Слово в живота си, бива изоставен да понесе последствията на своята неразумност и тогава го постига най-голямото зло. Изгонените из България богомили занесоха своите идеи и културата си на Запад - и народите, които ги разбраха и приложиха на практика идеите им за социални реформи, процъфтяха. А сега, ако българите разберат грешките на своето минало и не повторят същите грешки спрямо сегашните идейни течения, ще имат много по-добри резултати в обществения си живот.

В есето си **Богомилството възкръсва** Сава Калименов констатира: Велик е българският народ в миналото не със своите победи при Симеон и Крум, а с това, че отхрани в своите недра едно движение, което стана светилник в света и тласна тогавашното човечество към бърз възход, като породил всички реформаторски и обновителни движения в Европа.

Българският народ още не знае своята история. Той все още не познава миналото си въпреки множеството исторически писания на нашите учени.

И днес е нужен един нов Отец Паусий, който да запали фенера си в нощта на невежеството, обхванало както народа, така и интелигенцията, и да буди спящите дълбок духовен сън, като им сочи истината за миналото и настоящото величие на народа ни.

Българи, вие сте дали на света нещо, което никой друг народ не е дал. Вие сте дали на света една нетленна светлина, която го поведе към възход, като прие формите на редица нови духовни движения. Вие сте дали ядката, същината, духа, насоката и вътрешната динамика на съвременната култура, които имат своя основен тласък и произход в нашето забравено, охулено и отречено богомилство. Вие сте дали не само "на вси славяни - книга да четат", но и на всички европейски народи - духовно зрение, като сте им отворили очите за нов живот, пробудили сте ги от робския сън на Средновековието.

И това вие не го знаете! Нещо повече - вие отричате, хулите и клеймите най-великата и най-светлата проява на народния дух и с това се отказвате от великото духовно наследство, оставено ни от миналото...

Древното богомилство възкръсва! ...Онези древни богомили, които изградиха най-великото дело на нашия народ... сега идват отново, възкръснали след хиляда години, за да довършат великото си дело...

Христо Маджаров пише в **Завръщането на богомилите**: Строги, мълчаливи и решителни, богомилите носят факела на древната Мъдрост и Светлината на Нов Завет, с който ще реформират света.

Идва време, когато душите на хората ще се отърсят от този унес, в който ги държи една властна, но тъмна воля. Те ще прекратят прага на Новия свят без страх в сърцата и без тъмнина в умовете. Защото ще зърнат светлото шествие. Шествието на богомилите. И ще се включат в него. И ще направят нов Ренесанс. Защото богомилите са предвестници на Ренесанса. Ренесансът, който спасява света от израждане.

Богомилите днес се завръщат, за да спасят отново света.

Без да претендирам, че изразявам цялостно богомилството, все пак се надявам да събудя у читателя траен интерес към всичко, свързано с богомилите, и той да изпита онова вътрешно желание, карачо човек да потърси различни източници, за да обогати знанията си.

Постарах се да отразя накратко най-съществените данни около произхода, същността и значението на богомилското учение и движение. Добре съзнавам, че много от въпросите ще останат без отговор. Само повдигнах част от завесата, зад която стои неизвестното - много от тайните остават недостъпни и са извън границите на човешките представи. Езотеричната страна на богомилството все още е малко позната. Вярвам, че творческите усилия и ревностното старание на други автори ще допълнят и завършат картината.

Напълно искрено се стремях да бъда максимално справедлив и да отразя възможно най-цялостно и без предвзетост или снизхождение заблужденията на някои самозвани авторитети. Опитах се да възстановя доброто име на оклеветените богомили, пред които се прекланям. Срегнах

много трудности при ориентирането си във фактите и неистините, написани за богомилството. Наслагвах камък върху камък от останалите отломъци, за да възстановя поне отчасти разрушения храм, издигнат от богомилите.

Добре осъзнавайки невъзможността да се възкреси същността на богомилството, положих усилия да събера всички факти и доказателства, които могат да послужат за възстановяване истината за богомилите. Постарах се да изоблича клеветите и лъжите на богословите и да издигна своя глас в защита на *Богу-милите*.

Този труд няма за цел да налага личното ми отношение и възгледи. Целта ми бе да обхвана най-съществените мнения на известни автори. Необходимо е да се разработва тази обширна тема с оглед на духовните интереси на нашето време.

В заключение, за този период от нашата история ще кажа, че ние всички сме фигури от космичния спектакъл, направени от пръстта на Земята, а сцената е безкрайният Космос. Ние играем в световното време и пространство една твърде сериозна и непозната пиеса. Нейният смисъл е известен само на Твореца ѝ. Човешкият живот е сравняван с горяща факла, която постоянно пламти, ту по-бавно, ту по-бързо. Блажен е този, който при мисълта за преходността на човешкото съществуване може да се утеши с това, че е могъл да освети мнозина чрез своите дела и мисли.

Приключвам с написаното в книгата **Световна астросоциология** от Методи Константинов: *...Ние вече не искаме да се кланяме на мъртви идоли и трябва да се оставим да ни води онази космична искрица, която е в нас самите и която ще осветява пътя ни, насочвайки ни към свободно и справедливо развитие. Всичко, което като еврейската Таблица на законите и законодателните кодекси в света се основава на забраната, трябва да бъде заменено с Любовта, Мъдростта и Истината, принципи, записани в глъбините на душата на всяко човешко същество.*

По-важна използвана литература

1. Анани Стойнев, *Св. Иван Рилски, официалното християнство и богомилството*, С., 1991.
2. Антон Глогов, *Богомилското учение и история на богомилството*, изд. Ст. Атанасов, 176 с., С., 1943.
3. *Богомилството*, С., 1993.
4. Борислав Примов, *Бугрите. Книга за Поп Богомил и за неговите последователи*, С., 1970.
5. Боян Боев, *Мисията на богомилството в свързка с мисията на славянството*, 130 с., Казанлък, 1937.
6. *Български писмена* (списание на френски и български език), т. 2-2000.
7. Бъртранд Ръсел, *История на западната философия* (т. II), изд. Христо Ботев, С., 1995.
8. Васил Златарски, *История на българската държава през средните векове* (том I, част II), С., 1994.
9. Васил Пундев, *Боян Магьосникът - истор.-лит. студия*, 49 с., С., 1923.
10. Вестник *Братство*, 1937.
11. Владимир Топенчаров, *Две жарави - един пламък*, С., 1974.
12. Георги Томалевски, *Човек, природа и Бог*, С., 1943.
13. Димитър Ангелов, *Богомилството в България*, С., 1969.
14. Димитър Мишев, *България в миналото (Страници из бълг. култ. история)*, 492 с., С., 1916.
15. Екатерина Папазова, *Богомилски надгробни паметници в Босна и Херцеговина*, изд. Български художник, С., 1971.
16. Иван Клиничаров, *Поп Богомил и неговото време*, 167 с., С., 1927.
17. *Извори на българската история*, изд. Отечество, 1994.
18. *Изгревът на Бялото Братство* (т. I), С., 1993.
19. Йордан Иванов, *Богомилски книги и легенди*, 388 с., С., БАН, 1925.
20. Константин Мечев, *В дни на ратни бедни*, С., 1983.
21. Методи Константинов, Христо Маджаров, *Новата култура през епохата на Водолея* (т. III), изд. Алфиола, Варна, 1994.
22. Никола Филипов, *Богомилството (произход и същност)*, Бълг. истор. библ., С., 1941.
23. Николай Райнов, *Богомилски легенди*, С., 1918.
24. Петър Димков, *Новият човик - творец на съдбата си*, изд. Алфиола, Варна, 1995.
25. Петър Дънов, *В царството на живата природа* (статии), изд. Сонита, С., 1996.
26. Презвитер Козма, *Беседа против богомилите*, II изд., библ. Стара бълг. книжнина, 52 с., С., 1934.

27. Ръоне Нели, *Ръкописите на катарите*, изд. Мириам, С., 1999.
28. Стефан Цвайг, *Една съвест срещу насилието (Избрани творби, том 3)*, С., 1988.
29. Стилиян Чилингиров, *Какво е дал българинът на другите народи*, 132. с., С., 1938.
30. Стоян Ватралски, *Кои и какви са белите братя*, 26 с., Пловдив, 1926.
31. Христо Досев, *Богомили - история и учение*, изд. Възраждане, N. 159, С., ...???
32. Христо Маджаров, *Български мистерии (III част)*, изд. Алфиола, Варна, 1991.
33. Христо Маджаров, *Завръщането на богомилите*, изд. Алфиола, Варна, 1997.
34. Цветан Минков, *Боян Магесникът, романсиран очерк*, 96 с., С., 1930.

ПРИЛОЖЕНИЕ към "Истината за богомилите"

УЧИТЕЛЯ БЕИНСА ДУНО ЗА ИСТИНАТА

Истината е една. Следователно не може да се говори за стара и нова истина. Истината една, неизменна. Тя е необходима за всеки човешки живот. (*Новият човек*, 1947, с. 93)

Важно е да се придобие Истината - онова всемогъщо начало, което избавя човека от всички напасти. Истината разрешава всички спорни въпроси. Тя преодолява всички мъчнотии, всички слабости. Тя освобождава човека от робството и ограничението, от невежеството и насилието. Истината освобождава и от смъртта. (*Опорни точки в живота*, 1942, с. 287)

Придобиването на Истината определя смисъла на живота. Да придобиеш Истината, това значи да влезеш във вечния живот, който търсим и към който се стремим. (*Бъдещото верую на човечеството*, 1934 (?), с. 63)

Свободата води към Истината. Само свободният човек може да намери Истината. Това значи да реализира живота в неговата пълнота. (*Лъчите на живота*, 1937, с. 117)

Три неща са нужни за възприемане на Истината: да се облечеш в дрехата на надеждата, т.е. в добродетелите на физическия свят. Чрез вярата човек обработва чувствата си, придобива дълбоко вътрешно прозрение. Най-после трябва да имаш любов, за да осмислиш живота си и да разрешиш всички противоречия. Следователно, като имаш вяра, надежда и любов, ти ще придобиеш Истината и ще се освободиш. (*Дрехата на живота*, 1950, с. 53)

Вън от Истината животът няма смисъл. Тя дава подтик, импулс на човека за работа. Тя внася в сърцето и душата на човека радост и веселие, а в ума - светлина и знание. Като има тези неща, човек се чувства свободен. (*Добри навици*, 1932, с. 39)

Да намери някой Истината, това значи да бъде в единство с Бога. (*Да им дам живот*, 1936, с. 125)

Съветвам ви да търсите онази Истина, която освобождава и възкресява човека. (*Беседи и напътствия на събора - 1920 г.*, с. 162)

Ходи там, дето е Истината; мисли за това, което носи светлината на Мъдростта; живеи там, дето е Любовта. (*Път към живота*, 1941, с. 134)

Това, което може да ви освободи, да възстанови вашето здраве, да ви направи щастливи, е Истината. Това, което уравновесява вашата мисъл, което осмисля живота ви, е Истината. (*Сеятелят*, 1950, с. 114)

Нека у вас остане единственото желание да бъдете проводници на Божията Любов, Мъдрост и Истина не еднократно, но в продължителен период на време (*Сеятелят*, 1996, с. 110)

В пътя на живота ще придобиете Любовта. В пътя на знанието ще придобиете Мъдростта. В пътя на свободата ще придобиете Истината. (*Царският път на душата*, 1935, с. 108)

Истината освобождава човека и същевременно му показва пътя към Любовта и Мъдростта. (*Лъчите на живота*, 1937, с. 399)

Да обичате Истината, това значи цялото ви същество да е ангажирано с нея. Който обича Истината, той лесно се справя с мъчнотиите в живота. (*Възможни постижения*, 1934, с. 209)

Да носиш Истината в себе си, това значи да имаш светлина в ума си, топлина в сърцето си, да си свободен в своите вярвания и убеждения. (*Все, що е писано*, 1942, с. 193)

Време е да приложите тази велика Истина, за да бъдете силни и свободни, да почувствате вътрешния Божи глас в душата си, да дойде новият мир във вас. (*Двата природни метода*, ..., с. 514)

Животът е предназначен да търсим Истината. (*Сила и живот* - втора серия, 1933, с. 105)